

Lagrådsremiss

Effektivare hantering av häktningar och minskad isolering

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 13 februari 2020

Morgan Johansson

Marie Skåninger
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar ett antal förslag som syftar till en effektivare hantering av häktningar. Förslagen bidrar till ökad rättssäkerhet och till att barnrättsperspektivet får större genomslag. Det handlar om följande förslag:

- En misstänkt får som utgångspunkt vara häktad i längst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Om den misstänkte inte har fyllt 18 år är motsvarande tid tre månader. Tiderna får överskridas om det finns synnerliga skäl, t.ex. när det misstänkta brottet är särskilt svårutrett för att det utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet.
- En misstänkt som är under 18 år och intagen i häkte har rätt att vistas med personal eller någon annan i minst fyra timmar varje dag.
- Rätten beslutar vilka slags restriktioner åklagaren får ge en misstänkt.
- Möjligheterna att hålla en s.k. gemensam häktnings- och huvudförhandling utökas.
- Åklagaren ska redovisa en tidsplan för förundersökningen.
- Den som inte har fyllt 18 år och som är gripen eller anhållen får hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt, och ska därför som utgångspunkt placeras på något annat ställe.
- Det tydliggörs att den som inte har fyllt 18 år får anhållas endast om det finns synnerliga skäl.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2020.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	10
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	11
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.....	12
2.5	Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)	15
3	Ärendet och dess beredning	16
4	Behovet av en effektivare hantering av häktningar och minskad isolering	16
5	Nya regler om häktning och restriktioner	17
5.1	Tidsgränser för häktning	17
5.2	En tidsplan för förundersökningen	25
5.3	Gemensam häktnings- och huvudförhandling	27
5.3.1	Utökade möjligheter att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling	27
5.3.2	En gemensam häktnings- och huvudförhandling ska kunna hållas med en lagfaren domare	32
5.3.3	Behörig domstol vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling	34
5.4	Rättens beslut om restriktioner	34
5.5	En rätt för barn i häkte att vistas med någon annan person	40
5.6	Grunden för att anhålla ett barn	44
5.7	Placering av barn i polisarrest	45
5.8	Presumtionen för häktning	47
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	48
7	Konsekvenser	50
8	Författningskommentar	53
8.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	53
8.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	60
8.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	60
8.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.....	62

8.5	Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)	63
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52).....	65
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	69
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	84

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.,
3. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
4. lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,
5. lag om ändring i häkteslagen (2010:611).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 1 kap. 3 b §, 19 kap. 12 § och 24 kap. 5 a, 18 och 20 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas tre nya paragrafer, 24 kap. 4 a, 13 a och 18 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 b §¹

Tingsrätten *skall* vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Tingsrätten *ska* vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket *det* inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år är tingsrätten domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a §.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

¹ Senaste lydelse 1997:391.

19 kap.

12 §²

Vad som sägs i detta kapitel *skall* tillämpas även i fråga om domstolarnas befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel. En sådan fråga får tas upp även av rätten i en annan ort än som följer av reglerna i detta kapitel, om beslut i frågan bör fattas utan dröjsmål.

Det som sägs i detta kapitel *ska* tillämpas även i fråga om domstolarnas befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel. En sådan fråga får tas upp även av rätten i en annan ort än som följer av reglerna i detta kapitel, om beslut i frågan bör fattas utan dröjsmål.

Åtal för brott som ska prövas gemensamt med en fråga om häktning enligt 24 kap. 13 a § får tas upp även av rätten i en annan ort än som följer av reglerna i detta kapitel.

24 kap.

4 a §

En misstänkt får vara berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas.

5 a §³

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon *skall kvarbli* i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, *skall* den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden *skall* få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon *ska stanna kvar* i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, *ska* den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om *och i så fall på vilket sätt* den häktades kontakter med omvärlden *ska* få inskränkas *enligt 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611)*. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Tillstånd till restriktioner får meddelas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller

² Senaste lydelse 2000:172.

³ Senaste lydelse 1998:601.

men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till *restriktioner*. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut *skall* han samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en sådan *framställan* kommit in till rätten, *skall* rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

Ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon *skall kvarbli* i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till *restriktionen i fråga*. Om åklagaren har meddelat ett sådant beslut *ska* han *eller hon* samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en sådan *framställning* kommit in till rätten, *ska* rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

Tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon *ska stanna kvar* i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

13 a §

Åklagaren får avvakta med häktningsframställningen och rätten får avvakta med häktningsförhandlingen i syfte att förhandlingen i häktningsfrågan ska kunna hållas gemensamt med en huvudförhandling. En sådan gemensam förhandling ska dock hållas så snart det kan ske. Tidpunkterna för när en häktningsframställning senast ska göras enligt 12 § första stycket och för när en häktningsförhandling senast ska hållas enligt 13 § andra stycket får inte överskridas.

18 §⁴

Då rätten beslutar om häktning *skall*, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken

När rätten beslutar om häktning *ska*, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken

⁴ Senaste lydelse 1987:1211.

åtal *skall* väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. Den misstänkte eller hans försvarare *skall* om möjligt beredas tillfälle att yttra sig.

Väcks inte åtal inom två veckor, *skall* rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Är det med hänsyn till utredningen eller av annan anledning uppenbart att förhandling inom nu *angiven tid* skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Tid för *åtals väckande* behöver inte bestämmas då rätten beslutar om häktning enligt 3 § eller om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten.

åtal *ska* väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. *Åklagaren ska i samband med begäran om förlängning redovisa en tidsplan för förundersökningen.* Den misstänkte eller hans eller hennes försvarare *ska* om möjligt beredas tillfälle att yttra sig.

Om inte åtal *väcks* inom två veckor *ska* rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla *en* ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. *Om* det med hänsyn till utredningen eller av *någon* annan anledning är uppenbart att förhandling inom *den* nu *angivna tiden* skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Tid för *att väcka åtal* behöver inte bestämmas då rätten beslutar om häktning enligt 3 § eller om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten.

18 a §

Om åklagaren begär att häktningstiden enligt 4 a § ska få överskridas ska rätten senast den dag tiden går ut hålla förhandling i häktningsfrågan.

20 §⁵

Rätten *skall* omedelbart häva ett häktningsbeslut,

1. om inte *inom den tid som avses i 18 § åtal har väckts eller förlängning av tiden har begärts eller*

Rätten *ska* omedelbart häva ett häktningsbeslut,

1. om inte *åtal har väckts eller förlängning av tiden har begärts inom den tid som avses i 18 §,*

2. om inte *åtal har väckts eller överskridande av tiden har begärts*

senast klockan elva dagen före den dag tiden i 4 a § går ut, eller

2. om det inte längre finns skäl för beslutet.

Innan åtal har väckts, får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. Rätten *skall* snarast underrättas om åtgärden.

3. om det inte längre finns skäl för beslutet.

Innan åtal har väckts, får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. Rätten *ska* snarast underrättas om åtgärden.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2. Om en misstänkt vid lagens ikraftträdande har varit berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid som är längre än sex månader utan att åtal har väckts, ska åklagarens begäran om att få överskrida tiden enligt 24 kap. 4 a § ha kommit in till rätten senast klockan elva den 1 juli 2020. Om en sådan begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan i enlighet med 24 kap. 18 § tredje stycket. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att 5 a § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 a §¹

Om den dömda genom att fly till Sverige försöker att helt eller delvis undandra sig verkställighet av ett frihetsstraff och fallet kan föranleda en framställning om överförande av verkställighet, får den dömda, på begäran av behörig myndighet i Danmark, Finland, Island eller Norge, häktas om det finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig verkställigheten av påföljden. Beslut om häktning kan meddelas även efter det att framställningen om överförande av verkställighet har gjorts eller beviljats.

Beträffande häktning och anhållande gäller vad som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som där sägs om offentlig försvarare ska tillämpas beträffande offentligt biträde i den mån annat inte följer av 36 §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–17 §§, 20 § första stycket 2, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

I fråga om häktning och anhållande gäller det som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som sägs där om offentlig försvarare ska tillämpas i fråga om offentligt biträde om något annat inte följer av 36 §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–13 §§, 14–17 §§, 20 § första stycket 3, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

En ny förhandling om häktning ska, om den dömda begär det, hållas senast två dagar efter det att en sådan begäran har kommit in till rätten. En förhandling behöver dock inte hållas tidigare än efter två veckor från det att beslut i häktningsfrågan senast meddelats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 23 § och rubriken närmast före 23 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 a och 23 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 a §

Den som inte har fyllt arton år och som är gripen eller anhållen får hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt.

Häktning¹

Anhållande och häktning

23 §²

Den som inte har fyllt arton år får häktas endast om det finns synnerliga skäl.

Den som inte har fyllt arton år får *anhållas och* häktas endast om det finns synnerliga skäl.

23 a §

För en misstänkt som inte har fyllt arton år när häktningsbeslutet verkställs får den tid som anges i 24 kap. 4 a § rättegångsbalken uppgå till högst tre månader.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2. Om en misstänkt vid lagens ikraftträdande har varit berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid som är längre än tre månader utan att åtal har väckts, ska åklagarens begäran enligt 24 kap. 4 a § rättegångsbalken om att få överskrida tiden enligt 23 a § ha kommit in till rätten senast klockan elva den 1 juli 2020. Om en sådan begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan i enlighet med 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 1994:1760.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

Härigenom föreskrivs att 17 och 25 c §§ lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §¹

Har främmande stat som tillträtt brottmålsdomskonventionen *till Justitiedepartementet meddelat*, att den ämnar göra framställning om verkställighet av påföljd, eller *har* sådan framställning gjorts, kan riksåklagaren anhålla den dömde, om enligt svensk lag kan följa fängelse i ett år eller däröver på brott motsvarande den gärning påföljden avser och det finns risk för att den dömde *skall* avvika eller, då *fråga är om* utevarodrom, att han undandröjer bevis. På ansökan av riksåklagaren kan rätten under motsvarande förutsättningar besluta om häktning av den dömde eller om reseförbud eller anmälningsskyldighet. Reseförbud eller anmälningsskyldighet får beslutas, även om det svåraste straff som enligt svensk lag kan följa på motsvarande brott är lindrigare än fängelse i ett år. Oberoende av brottets beskaffenhet får den dömde anhållas, häktas eller underkastas reseförbud eller anmälningsskyldighet, om han saknar hemvist i Sverige och det finns risk för att han genom att bege sig från landet undandrar sig påföljd.

I fråga om anhållande, häktning, reseförbud och anmälningsskyldighet enligt denna paragraf tillämpas i övrigt 24 kap. 4–24 §§ och 25 kap.

Om en främmande stat som tillträtt brottmålsdomskonventionen *har meddelat Justitiedepartementet* att den ämnar göra *en* framställning om verkställighet av påföljd, eller *om en* sådan framställning gjorts, kan riksåklagaren anhålla den dömde, om *det* enligt svensk lag kan följa fängelse i ett år eller däröver på brott motsvarande den gärning påföljden avser och det finns risk för att den dömde *ska* avvika eller, då *det är fråga om en* utevarodrom, att han *eller hon* undandröjer bevis. På ansökan av riksåklagaren kan rätten under motsvarande förutsättningar besluta om häktning av den dömde eller om reseförbud eller anmälningsskyldighet. Reseförbud eller anmälningsskyldighet får beslutas, även om det svåraste straff som enligt svensk lag kan följa på motsvarande brott är lindrigare än fängelse i ett år. Oberoende av brottets beskaffenhet får den dömde anhållas, häktas eller underkastas reseförbud eller anmälningsskyldighet, om han *eller hon* saknar hemvist i Sverige och det finns risk för att han *eller hon* genom att bege sig från landet undandrar sig påföljd.

I fråga om anhållande, häktning, reseförbud och anmälningsskyldighet enligt denna paragraf tillämpas i övrigt 24 kap. 4 §, 5–13 §§,

2–9 §§ rättegångsbalken. Ett beslut om anhållande eller häktning *skall* hävas senast när den sammanlagda tid den dömde varit berövad friheten i den främmande staten och här i landet med anledning av det eller de brott framställningen om verkställighet avser uppgår till den tid som bestämts för frihetsberövande påföljd för brottet eller brotten i den utländska domen. I fall då den dömde anhållits eller häktats innan framställning om verkställighet gjorts, *skall* beslutet om anhållande eller häktning hävas inom arton dagar från dagen för frihetsberövandet, om inte framställning om verkställighet gjorts före utgången av denna tid.

14–17 §§, 18 § tredje stycket och 19–24 §§ och 25 kap. 2–9 §§ rättegångsbalken. Ett beslut om anhållande eller häktning *ska* hävas senast när den sammanlagda tid den dömde varit berövad friheten, i den främmande staten och här i landet med anledning av det eller de brott framställningen om verkställighet avser, uppgår till den tid som bestämts för frihetsberövande påföljd för brottet eller brotten i den utländska domen. I fall då den dömde anhållits eller häktats innan framställning om verkställighet gjorts, *ska* beslutet om anhållande eller häktning hävas inom arton dagar från dagen för frihetsberövandet, om inte *någon* framställning om verkställighet gjorts före utgången av denna tid.

25 c §²

I fall som avses i 25 b § 1 och som kan föranleda en framställning om överförande av verkställighet får den dömde, på begäran av behörig myndighet i den andra staten, häktas om det finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig verkställigheten av påföljden. Beslut om häktning kan meddelas även efter det att framställningen om överförande av verkställighet har gjorts eller beviljats.

Beträffande häktning och anhållande gäller *vad* som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som *där sägs* om offentlig försvarare ska tillämpas *beträffande* offentligt biträde *i den mån* annat inte följer av 25 f §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–17 §§, 20 § första stycket 2, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

I fråga om häktning och anhållande gäller *det* som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som *sägs där* om offentlig försvarare ska tillämpas *i fråga om* offentligt biträde *om något* annat inte följer av 25 f §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–13 §§, 14–17 §§, 20 § första stycket 3, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

En ny förhandling om häktning ska, om den dömde begär det, hållas senast två dagar efter det att en sådan begäran har kommit in till rätten. En förhandling behöver dock inte hållas tidigare än efter två veckor från det att beslut i häktningsfrågan senast meddelats.

² Senaste lydelse 2008:69.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2.5 Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

Härigenom föreskrivs i fråga om häkteslagen (2010:611)

dels att 6 kap. 4 § ska upphöra att gälla,

dels att det ska införas en ny paragraf, 2 kap. 5 a §, och närmast före 2 kap. 5 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Barns rätt att vistas med en annan person

5 a §

Den som är under arton år och som är häktad eller anhållen och intagen i häkte har rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.
 2. Den upphävda paragrafen gäller dock fortfarande för överklagande av beslut som har meddelats före den 1 juli 2020.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen gav den 23 juli 2015 en särskild utredare i uppdrag att lämna förslag som syftar till att minska användningen av häktning och restriktioner (dir. 2015:80). Utredningen, som antog namnet Häktes- och restriktionsutredningen, överlämnade i augusti 2016 betänkandet Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52).

En sammanfattning av betänkandet i relevanta delar finns i *bilaga 1*. Betänkandets lagförslag i relevanta delar finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2016/05918/Å).

Regeringen gav den 21 december 2017 ett uppdrag till Kriminalvården att, tillsammans med Åklagarmyndigheten och Statens institutionsstyrelse, lämna förslag på åtgärder i syfte att förbättra situationen för barn som frihetsberövas. Uppdraget redovisades den 31 augusti 2018 (Ju2018/04258/Å). Redovisningen innehåller inga lagförslag.

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen huvuddelen av de lagförslag som utredningen lämnar. Förslaget om interimistiska förordnanden av offentlig försvarare för en frihetsberövad person (avsnitt 6.7 i betänkandet) behandlas i propositionen Genomförande av rättshjälpsdirektivet (prop. 2018/19:42). Regeringen avser inte att gå vidare med Häktes- och restriktionsutredningens övriga lagförslag.

4 Behovet av en effektivare hantering av häktningar och minskad isolering

Att vara häktad innebär en stor påfrestning för den enskilde. Särskilt gäller detta om den häktades kontakter med omvärlden är inskränkta genom restriktioner. Häktning och restriktioner måste därför användas återhållsamt och omgärdas av starka rättssäkerhetsgarantier. För att utreda brott kan dock häktningar och restriktioner vara nödvändiga, t.ex. för att hindra en misstänkt från att ha kontakt med medmisstänkta, vittnen eller målsägande, eller från att på annat sätt påverka eller förstöra bevis. Reglerna om häktning och restriktioner är därför av stor betydelse för effektiviteten i brottsbekämpningen.

Sverige har under lång tid fått såväl internationell som nationell kritik för både långvariga häktningar och en omfattande användning av restriktioner. Kritiken har särskilt avsett situationen för häktade barn och den isolering som restriktionerna ofta leder till. Den internationella kritiken har kommit från flera olika organ inom både Europarådet och FN, bl.a. Europarådets särskilda kommitté mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CPT) och FN:s kommitté mot tortyr (CAT). Det har även riktats kritik från FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén). Nationellt har kritiken framförts av bl.a. Barnombudsmannen och Sveriges advokatsamfund.

Det har vid flera tillfällen vidtagits åtgärder för att begränsa häktningstiderna och restriktionsanvändningen och motverka isoleringen av häktade. Till exempel infördes 1994 ett lagkrav på att åklagaren behöver rättsens tillstånd för att meddela restriktioner och 1999 en möjlighet för häktade att begära rättens prövning av om en viss restriktion är motiverad eller inte. Sedan 2011 är det dessutom möjligt för häktade att överklaga den prövningen till högre instans. På myndighetsnivå har Åklagarmyndigheten bl.a. antagit riktlinjer samt föreskrifter och allmänna råd för åklagarnas arbete med frågor om häktning och restriktioner. Kriminalvården har bl.a. satt upp mål för den tid som intagna i häkte ska erbjudas isoleringsbrytande åtgärder.

Trots de åtgärder som har vidtagits förekommer fortfarande långvariga häktningar och en omfattande restriktionsanvändning med isolering som följd. Beläggningssituationen på häkten är dessutom mycket ansträngd. Regeringen lämnar i denna lagrådsremiss flera förslag som syftar till en effektivare hantering av häktningar och minskad isolering. Förslagen har utformats med utgångspunkten att de brottsbekämpande myndigheternas möjligheter att utreda brott inte får försämrats.

5 Nya regler om häktning och restriktioner

5.1 Tidsgränser för häktning

Regeringens förslag: En misstänkt ska få vara berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Om den misstänkte inte har fyllt 18 år när häktningsbeslutet verkställs ska motsvarande tid vara tre månader. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden ska få överskridas.

Rätten ska omedelbart häva ett häktningsbeslut om inte åtal har väckts eller ett överskridande av tiden har begärts senast klockan elva dagen före den dag tiden går ut. Om åklagaren begär att tiden ska få överskridas ska rätten senast den dag tiden går ut hålla förhandling i häktningsfrågan.

Det ska klargöras att tidsgränserna inte ska tillämpas vid häktning i samband med en framställning om att en brottmålsdom ska verkställas i Sverige enligt lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller lagen om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår dock att för fortsatt häktning efter tremånadersfristen av den som inte fyllt 18 år krävs, i stället för synnerliga skäl, att det är absolut nödvändigt. Utredningen föreslår också att en begäran att överskrida tiden ska få göras senast klockan elva samma dag som tiden går ut. Utredningen lämnar inget förslag som klargör att tidsgränser för häktning inte ska tillämpas vid häktning för att en påföljd enligt en utländsk dom ska kunna verkställas i Sverige.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Södertörns tingsrätt*, *Norrköpings tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag att införa tidsgränser för häktning. Enligt *Barnombudsmannen* och *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* bör tiden för barn vara 30 dagar i stället för tre månader. *Skellefteå kommun* anser att tiden för barn inte bör kunna överskridas. *Civil Rights Defenders* anser att det bör finnas vissa tider för hur länge en misstänkt får vara häktad som inte kan överskridas och att det bör gälla särskilda tider för mindre allvarlig brottslighet. *JO*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Uppsala tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Umeå tingsrätt*, *Justitiekanslern* och *Sveriges advokatsamfund* anser att rekvisitet absolut nödvändigt inte bör användas. Enligt *Hovrätten för Västra Sverige*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt* och *Umeå tingsrätt* bör rekvisitet synnerliga skäl användas även för barn. *Uppsala tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund* har invändningar i fråga om när rekvisitet synnerliga skäl är uppfyllt. *Södertörns tingsrätt*, *Uppsala tingsrätt*, *Malmö tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* har synpunkter på när en begäran om förlängd häktningstid ska göras och en förhandling i frågan ska hållas.

Skälen för regeringens förslag

Gränser för hur länge en häktning får pågå bör införas

I många länder, t.ex. Danmark, Tyskland och Nederländerna, finns gränser för hur länge en häktning får pågå. Någon sådan tidsgräns finns inte i Sverige. I stället anses det följa av den s.k. proportionalitetsprincipen att en häktning inte får pågå hur lång tid som helst. Proportionalitetsprincipen kommer när det gäller häktning till uttryck i 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken (RB). Principen innebär att det ska göras en avvägning mellan olika hänsyn. Rent allmänt betyder det att den tilltänkta åtgärden inte får vara mer ingripande, omfattande eller varaktig än att den står i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden. Skälen för ett frihetsberövande ska ställas i relation till de olägenheter som frihetsberövandet skulle medföra för den misstänkte. Domstolen omprövar som huvudregel med två veckors mellanrum om fortsatt häktning ska medges (24 kap. 18 § tredje stycket RB).

Att en person som är misstänkt för brott är häktad är många gånger en förutsättning för att brottet ska kunna utredas och lagföras. För att en förundersökning ska kunna bedrivas effektivt kan det finnas behov av att hindra den som är misstänkt från att ha kontakt med medmisstänkta, målsägande och vittnen eller från att på annat sätt påverka eller förstöra bevis. Det kan även finnas behov av att hindra den misstänkte att begå nya brott eller att hålla sig undan lagföring. I vissa fall krävs att häktningen är långvarig. Längre häktningstider förekommer framför allt vid allvarliga brott som tar lång tid att utreda. Enligt utredningens kartläggning är de vanligaste brottsmisstankarna vid mycket långa häktningstider mord eller försök till mord, grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling och grovt bedrägeri. Inte sällan handlar det om brottslighet med flera inblandade, ibland med internationella kopplingar.

Samtidigt innebär häktning ett stort intrång i den personliga integriteten och utgör en psykisk påfrestning för den enskilde. Inte minst gäller detta vid häktningar som pågår under lång tid och särskilt när den häktade inte har fyllt 18 år, dvs. är ett barn. I fall då häktning är nödvändig är det därför angeläget att tiden som den misstänkte är frihetsberövad är så kort som möjligt.

Internationellt har det riktats återkommande kritik mot Sverige för att det inte finns en gräns för hur lång häktningstiden får vara. Kritiken har kommit från CPT, CAT och barnrättskommittén, som övervakar efterlevnaden av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Även nationellt har det riktats kritik mot avsaknaden av tidsgränser, bl.a. från Barnombudsmannen.

Det är viktigt att Sverige fullt ut uppfyller sina konventionsåtaganden. Redan den internationella kritiken talar därför för att införa en ordning med gränser för hur länge en häktning får pågå. Det finns även andra skäl som motiverar en sådan ordning. Införande av tidsgränser kan leda till att en del av de allra längsta häktningstiderna undviks. Som utredningen framhåller, vilket både *JO* och *Justitiekanslern* instämmer i, blir tidsgränser ofta handlingsdirigerande och skapar ett effektivt incitament till bättre planering och resursanvändning, kortare ledtider och därmed ett minskat behov av att överskrida dem. Enligt regeringen är det rimligt att utgå ifrån att när en tidsgräns närmar sig görs det särskilda ansträngningar för att kunna slutföra utredningen i tid, särskilt när det som framgår nedan endast är ett begränsat antal fall som kan tänkas omfattas av tidsgränserna. För den misstänkte är det en uppenbar fördel att tiden i häkte hålls så kort som möjligt. Tidsgränser gör det också möjligt för den häktade att i större utsträckning än i dag kunna överblicka hur långt frihetsberövandet sannolikt blir som allra längst. Som *Brottsoffermyndigheten* anför är det av vikt även för den som är målsägande eller vittne att förundersökningen bedrivs effektivt och att åtal kan väckas och rättsprocessen genomföras inom rimlig tid. En effektivare hantering av mål med långvariga häktningar innebär även fördelar för andra aktörer i rättskedjan. Domstolarna behöver inte hålla lika många förhandlingar i häktningsfrågan, vilket även frigör åklagarresurser och minskar kostnaderna för rättsliga biträden. För Kriminalvårdens del minskar beläggningen på häktena. Sammantaget finns det alltså starka skäl för att införa gränser för hur länge en häktning får pågå.

Tidsgränserna måste vara väl avvägda och bör kunna överskridas i vissa fall

En förutsättning för att införa tidsgränser är att de är väl avvägda. Svårigheten är att åstadkomma en rimlig avvägning mellan å ena sidan behovet av att förhindra de allra längsta häktningstiderna och å andra sidan vikten av att inte försämma vare sig förutsättningarna för utredningsarbetet eller möjligheten till lagföring.

Utredningen föreslår att en misstänkt som utgångspunkt får vara häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. För barn föreslås denna tid få uppgå till högst tre månader. Under 2019 var enligt uppgift från Åklagarmyndigheten 144 av totalt 6 512 vuxna häktade i mer än sex månader innan beslut om åtal. Under samma år var 8 av totalt 71 barn häktade i mer än tre månader innan beslut

om åtal. Det kan således konstateras att merparten av dagens häktningstider ligger inom de föreslagna tidsgränserna.

Nästan alla remissinstanser tillstyrker eller invänder inte mot de föreslagna tidsgränserna. *Barnombudsmannen* och *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* anser dock att gränsen för barn bör vara 30 dagar i stället för tre månader, med hänvisning till de krav som barnkonventionen ställer upp och de uttalanden som har gjorts av barnrättskommittén. Barnkonventionen har getts ställning som svensk lag genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 2020, se lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. I barnkonventionen finns inget krav på att ett barn endast får vara frihetsberövat i 30 dagar, utan det som anges där är att ett frihetsberövande av ett barn ska ske för kortast lämpliga tid (artikel 37 c). Däremot har barnrättskommittén rekommenderat att ett barn åtalas och ställs inför rätta mindre än 30 dagar efter det att frihetsberövandet började. Kommitténs rekommendationer kan visserligen tjäna som stöd och ge viss vägledning för tolkning och tillämpning av barnkonventionen, men är ingen rättskälla och är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna (prop. 2017/18:186 s. 79 f. och 91). Det finns således inget konventionsrättsligt hinder mot den tid om tre månader som utredningen föreslår. En tidsgräns på 30 dagar skulle träffa ungefär hälften av alla häktade barn. Ett så pass långtgående förslag riskerar att ha en negativ inverkan på förutsättningarna att utreda och lagföra brott som begås av barn som är av allvarligt slag. Även om det är mycket angeläget att barn är häktade under så kort tid som möjligt kan en sådan ordning inte godtas. Sammantaget bedömer regeringen att de tidsgränser som utredningen föreslår är väl avvägda. Till skillnad från *Civil Rights Defenders* ser regeringen inte något behov av särskilda tider för mindre allvarlig brottslighet, eftersom långvariga häktningar i princip inte förekommer i sådana fall och syftet med tidsgränser är att undvika en del av de allra längsta häktningstiderna.

När det gäller de som är häktade under längst tid rör misstankarna många gånger allvarlig brottslighet som t.ex. mord, försök till mord och grovt narkotikabrott. Det är brott som i vissa fall tar så lång tid att utreda att det inte är möjligt att väcka åtal inom de föreslagna tidsgränserna. Om tidsgränserna görs absoluta, som *Skellefteå kommun* och *Civil Rights Defenders* förespråkar, finns det en betydande risk att häktade för allvarliga brott där det t.ex. bedöms finnas risk för fortsatt brottslighet släpps ur häkte innan utredningen är klar och åtal har väckts, trots att förundersökningen har bedrivits så effektivt som möjligt. En sådan utveckling är inte acceptabel. Regeringen anser därför i likhet med utredningen att tidsgränserna på begäran av åklagaren måste kunna överskridas i vissa fall. Det minimerar risken att, som *Svea hovrätt* gör gällande, tidsgränser får en negativ inverkan på möjligheterna att utreda och lagföra allvarlig brottslighet. Sammanfattningsvis bör det införas gränser för hur länge en häktning får pågå med möjlighet att överskrida dessa i vissa fall.

Utredningen föreslår att de aktuella tidsgränserna ska avse sammanhängande tid från det att den misstänkte häktas och häktningen medför ett frihetsberövande, fram till dess att åtal väcks. Ingen remissinstans är av någon annan uppfattning och regeringen instämmer i detta förslag. Att tiden börjar räknas från den dag den misstänkte häktas och häktningen medför ett frihetsberövande innebär att tid som häktad i utevaro inte beaktas.

Hovrätten för Västra Sverige och Ekobrottsmyndigheten lyfter frågan vad som gäller om utevarohäktningen ligger till grund för t.ex. en arresteringsorder och den misstänkte frihetsberövas utomlands inför ett överlämnande till Sverige. Inte heller ett sådant fall bör räknas in i häktningstiden, utan tiden bör räknas från den tidpunkt som den misstänkte anländer till Sverige (jfr Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken [april 2019, Juno], kommentarerna till 24 kap. 13 och 17 §§). För att en förundersökning ska kunna bedrivas effektivt krävs normalt sett att den misstänkte finns i landet, och inte minst av detta skäl bör tiden räknas från denna tidpunkt. Frågan om tidsgränsen ska vara tre eller sex månader bör avgöras av den tilltalades ålder när häktningsbeslutet verkställs, vilket i allmänhet är i omedelbar anslutning till den första häktningsförhandlingen.

I flera lagar om internationellt straffrättsligt samarbete finns bestämmelser som innebär att en person kan häktas i avvaktan på beslut om huruvida han eller hon ska verkställa ett utdömt straff i Sverige eller utlämnas eller överlämnas till en annan stat för att där lagföras eller verkställa ett utdömt straff. Utgångspunkten är att bestämmelserna i rättegångsbalken om häktning ska tillämpas för dessa fall. Hänvisningarna i de lagar som reglerar detta samarbete görs på olika sätt. I t.ex. 4 kap. 6 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder (europeiska arresteringsorderlagen) anges att samma regler ska – med vissa särskilt angivna undantag – tillämpas som vid en motsvarande åtgärd under en svensk förundersökning. Detsamma föreskrivs i 3 kap. 16 § lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen (europeiska verkställighetslagen). I andra lagar hänvisas till specifika bestämmelser i 24 kap. RB, se t.ex. 25 a § lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom (internationella verkställighetslagen).

Tidsgränserna som nu föreslås avser tid som häktad fram till dess att en åklagare har väckt åtal. Det är inte aktuellt med åtal i Sverige i nu aktuella situationer. I 4 kap. 6 § europeiska arresteringsorderlagen och 3 kap. 7 § lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordiska arresteringsorder (nordiska arresteringsorderlagen) anges uttryckligen att rättegångsbalkens bestämmelser om tid för väckande av åtal inte ska tillämpas. Det innebär att de tidsgränser som nu föreslås inte kommer att vara tillämpliga i dessa situationer. Detsamma gäller vid häktning med stöd av europeiska verkställighetslagen. Även om bestämmelserna i 16 § lagen (1957:668) om utlämning för brott (utlämningslagen) om rättegångsbalkens tillämpning vid användande av tvångsmedel är mer allmänt hållna bör motsvarande gälla för dessa fall, dvs. de tidsgränser som nu föreslås ska inte tillämpas vid häktning i ett utlämningsärende.

Som nämnts finns det i vissa lagar som rör överförande av straffverkställighet hänvisningar till specifika bestämmelser i 24 kap. RB, som – om ingen ändring görs – skulle omfatta bestämmelserna om föreslagna tidsgränser för häktning (se 5 a § andra stycket lagen [1963:193] om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. samt 17 § andra stycket och 25 c § lagen internationella verkställighetslagen). För att det inte ska kunna råda någon tvekan om vad som gäller, bör i klargörande syfte hänvisningarna ändras så att de inte träffar bestämmelserna om föreslagna tidsgränser.

Tidsgränserna bör få överskridas om det finns synnerliga skäl

När det gäller frågan under vilka förutsättningar som tidsgränserna för häktningar får överskridas föreslår utredningen att det för vuxna ska få ske om det finns synnerliga skäl.

Nästan alla remissinstanser tillstyrker eller invänder inte mot kravet på synnerliga skäl. De enda remissinstanser som ger uttryck för en annan uppfattning är *Uppsala tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund*, som anser att kravet kan leda till tillämpningssvårigheter. Synnerliga skäl är dock ett rekvisit som domstolar, åklagare och försvarare regelmässigt tillämpar. Begreppet förekommer i straffprocessuella och andra sammanhang. Regeringen ser därför ingen risk för att kravet i sig kan leda till tillämpningssvårigheter, utan anser tvärtom att det finns goda skäl att använda just detta rekvisit. Enligt *Malmö tingsrätt* skulle det kunna införas ett mellansteg före kravet på synnerliga skäl, så att det vid t.ex. tre månader krävs att ett annat rekvisit är uppfyllt. Det framstår dock inte som lämpligt att ha en ordning med olika rekvisit för att få överskrida skilda tidsgränser under handläggningen av ett och samma mål. Regeringen bedömer därför att det inte finns skäl att införa en sådan ordning.

I fråga om barn föreslår utredningen att tidsgränsen ska få överskridas om det är absolut nödvändigt. *JO*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Uppsala tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Umeå tingsrätt*, *Justitiekanslern* och *Sveriges advokatsamfund* anser att rekvisitet absolut nödvändigt inte bör användas, framför allt eftersom det inte har någon etablerad innebörd inom processrätten och därför kan leda till tillämpningssvårigheter. Regeringen instämmer i dessa invändningar. Absolut nödvändigt är ett krav som främst förekommer i bestämmelser om behandling av känsliga personuppgifter. I det nu aktuella sammanhanget är kravet helt nytt. Det finns därför en risk att det kan leda till tillämpningssvårigheter. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt* och *Umeå tingsrätt* anser att kravet för att få överskrida tidsgränsen bör vara synnerliga skäl även när det är fråga om barn. Som *JO* påpekar är kravet för att över huvud taget kunna häkta ett barn visserligen formulerat på samma sätt. Det avser dock en helt annan prövning som inte kan förväxlas med hur lång tid en häktning får pågå. Vidare bedöms de skilda tidsgränserna för vuxna och barn i sig markera barns särställning i sammanhanget. Regeringen anser därför att det bör krävas synnerliga skäl för att få överskrida tillåten häktningstid för såväl vuxna som barn.

Frågan är då vad som kan utgöra synnerliga skäl för att få överskrida tiderna för hur länge en häktning får pågå. Prövningen måste göras utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Det är därför inte möjligt att uttömmande ange vad som utgör synnerliga skäl. Kravet markerar dock att möjligheten att överskrida tidsgränserna bör tillämpas restriktivt. Typiskt sett kan det finnas synnerliga skäl om straffvärdet är mycket högt i kombination med att det misstänkta brottet är särskilt svårutrett, t.ex. på grund av att det har internationella kopplingar, eller för att brottet utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet. En annan faktor som kan beaktas vid bedömningen, vilket även *Malmö tingsrätt* för fram, är om det under häktningstiden har tillkommit andra häktningsgrundande brottsmisstankar i fråga om samma misstänkte som avser allvarlig eller svårutredd brottslighet. Även den misstänktes eget agerande kan medföra att det

finns synnerliga skäl att förlänga häktningstiden. Enligt *Sveriges advokatsamfund* innebär dessa omständigheter att möjligheten att överskrida tidsgränserna kan användas i ett stort antal fall och att tidsgränserna därför riskerar att inte få någon effekt i praktiken. Även *Uppsala tingsrätt*, *Norrköpings tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* redovisar en liknande uppfattning. Regeringens uppfattning är tvärtom att undantagsmöjligheterna från tidsgränserna träffar endast en mycket liten del av den totala andelen häktade. Är inte straffvärdet mycket högt i kombination med att brottet är särskilt svårutrett, och det inte heller finns någon annan omständighet som innebär synnerliga skäl, ska häktningen hävas när tidsgränsen går ut. Vidare bedöms den handlingsdirigerande effekten få till följd att häktningar som tidigare har pågått under längre tid handläggs på ett sådant sätt att frågan om överskridande inte ens aktualiseras.

Något som kan påverka häktningstiden är tidsåtgången för forensiska undersökningar, framför allt de som utförs av Nationellt forensiskt centrum (NFC) vid Polismyndigheten. Flera remissinstanser, bl.a. *Södertörns tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Sveriges advokatsamfund*, ger uttryck för detta. När det gäller hanteringen hos NFC har under 2018 totalt 80 procent av inkomna ärenden handlagts inom 64 dagar. Det utgör en ökning jämfört med 2017 då handläggningstiden var 52 dagar. Handläggningstiden under 2013–2016 varierade mellan 32 och 38 dagar. Ökningen de senaste åren beror främst på att ett stort antal äldre öppna ärenden har arbetats av och på att antalet ärenden som kräver flera olika typer av analyser har ökat (se Polismyndighetens årsredovisningar 2018 s. 61, 2017 s. 44 och 2015 s. 33).

Det är viktigt att hanteringen av forensiska undersökningar hos NFC inte leder till att häktningstiderna blir omotiverat långa. Regeringen gav den 23 juli 2015 Statskontoret i uppdrag att utreda om och i så fall hur hanteringen av forensiska undersökningar kan förändras i syfte att bidra till kortare häktningstider (Ju2015/05664/Å). Statskontoret redovisade uppdraget den 1 februari 2016 i rapporten Häktningstider och forensiska undersökningar – Förslag för en snabbare forensisk process (2016:2, Ju2016/00882/Å). I rapporten anges bl.a. att ineffektiva arbetsprocesser är den enskilda faktor som i störst utsträckning fördröjer hanteringen av forensiska undersökningar. NFC har därefter effektiviserat olika interna processer, bl.a. har en ny process för vapenärenden införts som har kortat handläggningstiden betydligt (jfr Polismyndighetens årsredovisningar 2018 s. 60 f. och 2017 s. 44 f.). Vidare har regeringen gett Polismyndigheten ökade medel för att förstärka verksamheten vid NFC (se prop. 2016/17:99 s. 45). På grund av detta tillskott har NFC kunnat utöka sin bemanning med 30 anställda.

Regeringen har alltså vidtagit flera åtgärder för att korta handläggningstiderna, men hanteringen hos NFC kan fortfarande ha inverkan på hur långvarig en häktning blir. *Uppsala tingsrätt* lyfter frågan om det kan utgöra synnerliga skäl att behöva invänta ett analysbesked från NFC. Det är inte möjligt att ge ett generellt svar på om det kan anses föreligga synnerliga skäl i ett sådant fall, utan det måste avgöras från fall till fall och med beaktande av samtliga relevanta omständigheter. På motsvarande sätt är det inte heller möjligt att, som *Ekobrottsmyndigheten* efterfrågar, precisera vad som är ett mycket högt straffvärde vid bedömningen av synnerliga

skäl, utan det får bedömas i det enskilda fallet och vägas samman med eventuella omständigheter i övrigt, t.ex. utredningssvårigheter.

Hur ska frågor om att överskrida en tidsgräns hanteras?

Det är viktigt att det finns en tydlig ordning för hur en fråga om att överskrida en tidsgräns hanteras. Utredningen föreslår att om inte åtal väcks inom sex respektive tre månader måste en begäran om att tidsgränsen ska få överskridas göras senast klockan elva samma dag som tiden går ut. *Södertörns tingsrätt* påpekar att denna ordning ger rätten endast ett par timmar att planera och hålla en förhandling. Även om det i och för sig kan förväntas att åklagaren upplyser tingsrätten i förväg om att en begäran om att överskrida tidsgränsen kommer att ges in, anser regeringen att tingsrätterna bör ges rimligt med tid för att förbereda och hålla förhandling i häktningsfrågan samma dag som tiden går ut. Till skillnad från utredningens förslag bör därför en begäran om att få överskrida tidsgränsen göras senast klockan elva dagen före den dag då tiden går ut. *Uppsala tingsrätt* invänder mot att det i lagtext anges ett specifikt klockslag för när åklagaren senast måste komma in med en begäran om överskridande. Regeringen anser emellertid att det finns goda skäl för detta, eftersom det därmed inte kan råda någon tvekan om när häktningsbeslutet ska hävas om det inte ges in ett åtal eller en begäran om att överskrida gränsen. Det kan också konstateras att detta inte är något nytt för rättegångsbalken; även när det gäller häktningsframställningar anges att sådana ska göras senast ett särskilt klockslag (jfr 24 kap. 12 § RB). I likhet med utredningen anser regeringen att rätten omedelbart ska häva ett häktningsbeslut om inte åtal har väckts eller överskridande av tidsgränsen har begärts i rätt tid.

Om åklagaren i rätt tid begär att tidsgränsen ska få överskridas föreslår utredningen att förhandling i häktningsfrågan ska hållas senast den dag tiden går ut. *Malmö tingsrätt* anser dock att frågan bör prövas vid den första omhäktningförhandlingen efter att tiden har gått ut. Regeringen delar inte den uppfattningen utan instämmer i utredningens förslag. Det är en naturlig utgångspunkt att rättens förhandling i häktningsfrågan äger rum innan tiden faktiskt löper ut. För att rätten ska kunna konstatera att det finns synnerliga skäl att överskrida tiden bör frågan i allmänhet prövas mot slutet av de sex, eller när det är fråga om barn tre, månaderna. I praktiken kan det därför vara svårt för rätten att, som *Åklagarmyndigheten* efterfrågar, i god tid före tidsgränsens utgång göra en reell prövning av om det finns tillräckliga skäl att överskrida denna.

Om rätten beslutar att häktningen får fortgå, trots att tiden om sex månader har löpt ut, finns inte längre någon uttrycklig tidsgräns för häktningen. Det blir då i stället, i likhet med vad som gäller enligt nuvarande ordning, proportionalitetsprincipen som sätter den borte gränsen för hur länge en häktning får pågå. *Malmö tingsrätt* anser att det även vid varje omhäktningförhandling efter att tidsgränsen har passerats bör prövas om det finns synnerliga skäl. Enligt regeringen finns det emellertid inte skäl för en sådan ordning eftersom rätten då redan har prövat om det finns förutsättningar att överskrida den tidsgräns som ställs upp i syfte att undvika långvariga häktningar och funnit att så är fallet. Däremot är det fortfarande rättens skyldighet att se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt (jfr 24 kap. 18 § tredje stycket RB). Denna granskning underlättas av

att åklagaren ges en uttrycklig skyldighet att redovisa en tidsplan för förundersökningen, vilket behandlas i nästa avsnitt.

5.2 En tidsplan för förundersökningen

Regeringens förslag: Åklagaren ska redovisa en tidsplan för förundersökningen i samband med en begäran om förlängning av tiden för att väcka åtal.

Det ska klargöras att bestämmelserna om tidsplan och tid för åtals väckande inte gäller i ett ärende om verkställighet av en europeisk brottmålsdom enligt lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att tidsplanen ska redovisas inför eller vid varje omhäktningförhandling. Utredningen lämnar inget förslag som klargör att en tidsplan för förundersökningen inte ska tillämpas vid häktning för att en europeisk brottmålsdom ska kunna verkställas i Sverige.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, däribland *Åklagarmyndigheten*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget att åklagaren ska redovisa en tidsplan för förundersökningen. En betydande del av remissinstanserna som yttrar sig i denna del, *JO*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Domstolsverket*, *Sveriges advokatsamfund* och *Civil Rights Defenders*, är dock av uppfattningen att tidsplanen bör kunna redovisas tidigare än vad utredningen föreslår.

Skälen för regeringens förslag: Riksåklagaren har tagit fram riktlinjer om restriktioner och långa häktningstider (RÅR 2015:1). I dessa riktlinjer anges bl.a. att åklagaren bör i samråd med utredningspersonal noga planera vilka utredningsåtgärder som ska vidtas i häktade ärenden och göra en ungefärlig tidsplanering och att huvuddragen i planeringen bör presenteras för den häktade, försvaret och rätten (s. 10). Som anges i riktlinjerna finns det flera fördelar med en sådan ordning. En väl planerad förundersökning förbättrar möjligheterna att hålla häktningstiden så kort som möjligt. Ju tidigare förundersökningsledaren och utredarna har en genomtänkt plan för hur utredningen ska bedrivas desto bättre. En omsorgsfull och dokumenterad planering fyller flera viktiga funktioner. Den ger en överblick över utredningen och minskar risken för att viktiga utredningsåtgärder förbises eller att mindre viktiga åtgärder prioriteras för högt. Med en dokumenterad planering blir det lättare att hålla tempot i utredningen och tydligt om tidsschemat inte hålls. Den gör det också möjligt att ha en i valt fall preliminär uppfattning om vilken total utredningstid som kan förväntas och ungefär när en huvudförhandling kan komma att påbörjas. Den häktade kan därigenom lättare bilda sig en ungefärlig uppfattning om hur lång häktningstiden kommer att bli. En tidsplan underlättar dessutom för rätten att se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt (jfr 24 kap. 18 § tredje stycket RB). Som *Brottsoffermyndigheten* anger kan tidsplaner också ha en handlingsdirigerande effekt. Således kan det förväntas att det görs särskilda ansträngningar i utredningen om det finns en risk att tidsplanen annars inte kommer att hållas. Även om det redan följer av riksåklagarens riktlinjer att åklagaren bör redovisa en tidsplan, motiverar de

tydliga fördelarna med en tidsplan att det införs en lagreglerad skyldighet att redovisa en sådan.

Frågan är då vid vilken tidpunkt som tidsplanen ska redovisas. Utredningen föreslår att det ska ske inför eller vid varje omhåkningsförhandling. *JO* och *Civil Rights Defenders* anser att tidsplanen bör redovisas vid den första häktningsförhandlingen. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Domstolsverket* och *Sveriges advokatsamfund* är å sin sida av uppfattningen att redovisningen bör ske i samband med att åklagaren begär förlängning av tiden att väcka åtal, s.k. åtalsförlängning. En stor fördel med att redovisa tidsplanen redan när åklagaren begär åtalsförlängning är att det ger ett bättre underlag för den häktade och dennes försvarare att ange inställning till om åtalsförlängning medges eller inte, vilket kan leda till att nya förhandlingar i häktningsfrågan inte behöver hållas. I de fall en förhandling kan undvaras är det mycket arbetsbesparande för samtliga inblandade. Redan i dagsläget förekommer det att den häktade och dennes försvarare har sådan insikt i hur utredningen fortskrider och om häktningsskälen fortsatta bärkraft att åklagarens begäran om åtalsförlängning medges. I ett sådant fall kan det finnas utrymme för att avstå från att hålla förhandling i häktningsfrågan. Som *JO* har konstaterat är det likväl rätten som principiellt har ansvaret för kontrollen att utredningen bedrivs skyndsamt och att häktningsskälen kvarstår (*JO* 2005/06 s. 38). Kontrollen att utredningen bedrivs skyndsamt underlättas betydligt av om åklagaren redovisar en tidsplan i samband med begäran om åtalsförlängning. Regeringen anser att tidsplanen därför bör redovisas vid denna tidpunkt och att bestämmelsen bör införas i anslutning till bestämmelsen om förlängning av tiden inom vilken åtal ska väckas (24 kap. 18 § andra stycket RB). Av detta följer att en tidsplan inte behöver redovisas om åklagaren inte begär någon åtalsförlängning, t.ex. för att åtal hinner väckas innan det blir aktuellt.

När det gäller en begäran om åtalsförlängning ska den misstänkte eller hans eller hennes försvarare om möjligt beredas tillfälle att yttra sig över denna. Eftersom tidsplanen ska redovisas i samband med en begäran om åtalsförlängning, bör den nya bestämmelsen placeras så att även tidsplanen omfattas av denna möjlighet till yttrande.

Eftersom en begäran om åtalsförlängning inte behöver vara skriftlig bör det inte heller införas något krav på att tidsplanen ska vara skriftlig. I praktiken brukar dock en begäran om åtalsförlängning lämnas skriftligen, varför även tidsplanen i allmänhet bör redovisas på samma sätt.

Vilka uppgifter som tidsplanen bör innehålla får avgöras från fall till fall, bl.a. beroende på utredningens karaktär. Den bör dock normalt innehålla uppgift om kvarstående utredningsåtgärder och en bedömning av när åtal kan väckas. I omfattande utredningar där häktningstiden förväntas bli lång kan det vara mer relevant att redovisa vilka utredningsåtgärder som ska vidtas den närmaste tiden. Det kan finnas fall då information inte kan lämnas på detaljnivå, t.ex. för att det kan vara till men för utredningen att den misstänkte får kunskap om vilka specifika utredningsåtgärder som planeras, eller för att det inte går att planera alla utredningsåtgärder i ett sammanhang. Uppgifterna i tidsplanen kommer således vara endast preliminära och förändringar och justeringar kan behöva göras, inte minst i stora och komplicerade utredningar. Även en tidsplan som successivt justeras ger dock ett bättre tidsperspektiv än ingen känd tidsplan alls.

När det gäller det internationella straffrättsliga samarbetet hänvisas till avsnitt 5.1. I likhet med vad som där anförs om tidsgränser för häktning, bör i klagörande syfte en hänvisning i 17 § internationella verkställighetslagen ändras så att det inte kan råda någon tvekan om att bestämmelsen om en tidsplan för förundersökningen inte ska tillämpas vid överförande av verkställighet av en europeisk brottmålsdom. Eftersom det inte är aktuellt med åtal vid överförande av straffverkställighet, bör nämnda hänvisning i internationella verkställighetslagen också ändras så att den rätteligen inte avser bestämmelser om tid för åtals väckande (se 24 kap. 18 § första, andra och fjärde styckena RB).

5.3 Gemensam häktnings- och huvudförhandling

5.3.1 Utökade möjligheter att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling

Regeringens förslag: Åklagaren ska få avvakta med häktningsframställningen och rätten ska få avvakta med häktningsförhandlingen i syfte att förhandlingen i häktningsfrågan ska kunna hållas gemensamt med en huvudförhandling. En sådan gemensam förhandling ska dock hållas så snart det kan ske. En häktningsframställning får aldrig göras senare än klockan tolv tredje dagen efter anhållningsbeslutet eller, om beslutet meddelades i den misstänktes frånvaro, den dag då beslutet verkställdes. En häktningsförhandling får aldrig hållas senare än fyra dygn efter det att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes.

Det ska klargöras att de utökade möjligheterna att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling inte ska tillämpas vid häktning enligt lagen om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. eller lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens. Utredningen lämnar inget förslag som klargör att den utökade möjligheten att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling inte ska tillämpas vid häktning för att en påföljd enligt en utländsk dom ska kunna verkställas i Sverige.

Remissinstanserna: Nästan samtliga remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten*, *Barnombudsmannen*, *Sveriges advokatsamfund* och *Civil Rights Defenders*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag. *Justitiekanslern* och *Svea hovrätt* efterfrågar en fördjupad analys av förslagets förenlighet med Europakonventionen. *Barnombudsmannen* anser att det i lagtext ska anges en exakt tidsgräns för hur länge åklagaren ska kunna avvakta med att ge in häktningsframställningen och hur länge tingsrätten ska kunna avvakta med att hålla häktningsförhandlingen.

Skälen för regeringens förslag

Gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar enligt den nuvarande ordningen

När en misstänkt frihetsberövas är det viktigt att han eller hon ges rätt till en snabb domstolsprövning av om frihetsberövandet ska fortsätta. Åklagaren måste därför göra en häktningsframställning till rätten utan dröjsmål och senast klockan tolv tredje dagen efter anhållningsbeslutet. Görs inte häktningsframställningen inom denna tid, ska åklagaren omedelbart häva anhållningsbeslutet (24 kap. 12 § RB). Vidare ska rätten hålla förhandling i häktningsfrågan utan dröjsmål och aldrig senare än fyra dygn efter att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes, den s.k. 96-timmarsfristen (24 kap. 13 § RB). Det är naturligtvis också viktigt att frihetsberövandet totalt sett pågår under så kort tid som möjligt. Om brottet är av enklare slag och förundersökningen kan färdigställas på kort tid kan ett sätt att åstadkomma en snabb och enkel hantering vara att rätten, i stället för att hålla en särskild häktningsförhandling, håller en huvudförhandling inom 96-timmarsfristen vid vilken frågan om häktning prövas, en s.k. gemensam häktnings- och huvudförhandling. Att handlägga ett mål på detta sätt kan hålla nere tiden för frihetsberövandet och tidigarelägga ett eventuellt fängelsestraff. Ätminstone ett förhandlingstillfälle undviks också till fördel för alla inblandade.

Det finns numera ingen uttrycklig reglering av möjligheten att handlägga både häktnings- och åtalsfrågan i ett mål vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Fram till 1987 fanns en lagreglerad möjlighet för rätten att utsträcka fristen för att hålla förhandling i häktningsfrågan och anstå med prövningen till huvudförhandlingen, under förutsättning att huvudförhandlingen hölls inom en vecka från det att häktningsframställningen kom in till rätten. Bestämmelsen, som hade funnits sedan rättegångsbalkens tillkomst, togs bort med hänsyn till kravet på skyndsamhet vid prövning av häktningsfrågan enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen (se prop. 1986/87:112 s. 34 f.).

Trots avsaknaden av reglering förekommer alltså gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar i domstol, men i en förhållandevis begränsad omfattning. Enligt uppgift från Domstolsverket hölls under 2019 cirka två procent av alla häktningsförhandlingar – 409 till antalet – som gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar. Andelen häktningsförhandlingar som hålls som en gemensam häktnings- och huvudförhandling varierar mellan olika tingsrätter, från cirka åtta procent till ingen andel alls. Den begränsade omfattningen antas främst bero på att det i rättstillämpningen kan finnas en viss osäkerhet i fråga om skyndsamhetskravet för åklagaren och rätten att utan dröjsmål göra en häktningsframställning respektive hålla en häktningsförhandling tillåter den tillkommande tid som krävs för åklagaren att utöver att göra en häktningsframställning även väcka åtal och för rätten att i stället för att hålla en separat häktningsförhandling sätta ut målet till en huvudförhandling. Riksåklagaren har i flera tillsynsärenden på senare tid funnit att det nuvarande regelverket inte medger annat än att åklagaren så snart skäl för häktning föreligger måste begära den misstänkte häktad, även om det får till följd att ett frihetsberö-

vande pågår under längre tid för att det inte kan hållas en gemensam häktnings- och huvudförhandling (ÅM 2016/0310, 2015/0823, 2014/9112 och 2014/9112).

Tydligare regler för att få en snabbare slutlig prövning

Även om det givetvis ligger ett starkt rättssäkerhetsintresse i att en misstänkt som har frihetsberövats snabbt ska få en domstolsprövning av ett fortsatt frihetsberövande, finns det goda skäl för att hänsyn även bör få tas till den misstänktes intresse av ett så kort frihetsberövande som möjligt. Som *Åklagarmyndigheten* påpekar leder ett avgörande i sak vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling ofta till att häktning kan undvikas helt, eller i vart fall inskränkas i tid. Med hänsyn till de tidsgränser som gäller för när en häktningsframställning senast måste göras och en häktningsförhandling senast måste hållas, får en gemensam häktnings- och huvudförhandling aldrig hållas efter 96-timmarsfristen (24 kap. 12 och 13 §§ RB). Den tid utan domstolsprövning av ett frihetsberövande som tillkommer för en misstänkt som får sin sak prövad slutligt vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling i stället för en separat häktningsförhandling uppgår därför i praktiken till högst några få dagar. I normalfallet borde det därför vara till fördel för alla inblandade, inte minst den misstänkte, att en gemensam häktnings- och huvudförhandling hålls i stället för en separat häktningsförhandling när omständigheterna i övrigt tillåter det. Detta talar för att det bör införas en bestämmelse som tydliggör möjligheten att hålla gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar.

Som framgår av utredningens kartläggning används handläggningsformen redan i dag men tillämpningen skiljer sig åt mellan olika delar av landet. En bestämmelse som reglerar förutsättningarna att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling kan, som *Barnombudsmannen* framhåller, bidra till en mer enhetlig bedömning av när denna möjlighet kan tillämpas.

Mot den angivna bakgrunden är det regeringens uppfattning, i likhet med nästan samtliga remissinstanser, att det finns starka skäl att genom en uttrycklig reglering möjliggöra gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar i större utsträckning. En förutsättning för en sådan reglering är dock att den är förenlig med Europakonventionens krav på skyndsamhet vid prövning av en häktningsfråga.

Förenligheten med Europakonventionens och regeringsformens krav på prövningen av en häktningsfråga

I Europakonventionen anges att var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får berövas friheten utom i vissa särskilt angivna fall, bl.a. vid misstanke om brott, och då i den ordning som lagen föreskriver (artikel 5.1 c). Den som har berövats friheten ska utan dröjsmål ställas inför domare eller annan ämbetsman för domstolsprövning (artikel 5.3). Det kan alltså konstateras att skyndsamhetskravet är detsamma i Europakonventionen och rättegångsbalken. När kravet fördes in i rättegångsbalken uttalades att det är angeläget att Europakonventionens krav på skyndsamt domstolsprövning inte åsidosätts. Ett allmänt skyndsamhetskrav – utöver det skyndsamhetskrav som redan ligger i fyradygnsfristen – ansågs därför behöva införas (se prop. 1995/96:21 s. 13).

Det bakomliggande syftet med Europakonventionens skyndsamhetskrav är bl.a. att upptäcka felaktig behandling av misstänkta och att minimera omotiverade frihetsberövanden (se Europadomstolens dom den 18 mars 2008 i målet Ladent mot Polen). Det finns dock inte något entydigt svar på frågan hur länge en misstänkt kan vara frihetsberövad utan domstolsprövning innan det strider mot skyndsamhetskravet. Europadomstolen har i sin praxis vägt in många olika omständigheter i bedömningen, och har inte velat binda sig vid någon generell maximigräns för sådana tider. Som en utgångspunkt gäller dock att en prövning senare än fyra dygn från frihetsberövandet inte är förenligt med skyndsamhetskravet (jfr Europadomstolens domar den 29 november 1988 i målet Brogan m.fl. mot Förenade kungariket och den 3 februari 2009 i målet Ipek m.fl. mot Turkiet). Detta innebär att en gemensam häktnings- och huvudförhandling i normalfallet är förenlig med Europakonventionens skyndsamhetskrav, eftersom en sådan handläggning inte får hållas senare än fyra dygn efter den misstänktes frihetsberövande (jfr 24 kap. 13 § andra stycket RB). Även en kortare tid än fyra dygn kan dock innebära en överträdelse av skyndsamhetskravet, om det inte föreligger särskilda svårigheter eller exceptionella omständigheter (jfr Europadomstolens domar den 6 november 2008 i målet Kandzhov mot Bulgarien och den 3 februari 2009 i målet Ipek m.fl. mot Turkiet). Att utredningsåtgärder bedrivs aktivt och att den misstänkte får tillgång till andra rättssäkerhetsgarantier, t.ex. biträde av en offentlig försvarare, har betydelse för bedömningen (jfr Europadomstolens domar den 6 november 2008 i målet Kandzhov mot Bulgarien och den 3 februari 2009 i målet Ipek m.fl. mot Turkiet).

Europadomstolen har, såvitt regeringen känner till, inte prövat något mål där det varit fråga om vilken betydelse fördelar för den misstänkte har för hur länge det är möjligt att anstå med häktningsfrågan. Eftersom fördelarna är av den karaktären att de innebär ett kortare frihetsberövande och ett tidigare lagt eventuellt fängelsestraff, kan regeringen inte se annat än att det är förenligt med Europakonventionens skyndsamhetskrav att föreskriva en möjlighet att anstå med prövningen av häktningsfrågan under hela 96-timmarsfristen i syfte att under denna tid hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Det bör dock krävas att en gemensam häktnings- och huvudförhandling hålls så snart det kan ske inom denna frist, eftersom det av Europadomstolens praxis följer att utredningsåtgärder ska bedrivas aktivt.

En fråga som också behöver övervägas är vilken betydelse den misstänktes rätt till skäligt rådrum – dvs. tillräckligt med tid – har för förutsättningarna att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Under förundersökningen ska den misstänkte och försvararen, i samband med att utredningen slutförs, ges skälig tid att ange den utredning de anser är önskvärd som komplettering och i övrigt anföra det som de anser är nödvändigt. Något åtal får inte beslutas innan detta har skett (23 kap. 18 a § första stycket RB). Efter att åtal har väckts och stämning har utfärdats har den misstänkte rätt till skäligt rådrum att infinna sig vid rätten eller annars fullgöra något i rättegången (32 kap. 1 § RB). Principen om att den tilltalade ska ha tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar återfinns även i Europakonventionen (artikel 6.3 b). Den tilltalade ska, förutom att få en

praktisk möjlighet att komma till domstolsförhandlingen, också få möjlighet att t.ex. överväga att åberopa egen bevisning och förbereda sin argumentation.

Det finns inte någon fastställd tidsåtgång för hur långt rådrum som är skäligt, utan det måste bedömas från fall till fall efter sakens mer eller mindre brådskande och invecklade natur. Med hänsyn till att en gemensam häktnings- och huvudförhandling aldrig får hållas senare än fyra dygn efter det att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes (24 kap. 13 § andra stycket RB), finns inte utrymme för rådrum med annat än en eller annan dag. Således borde det normalt sett krävas att den tilltalade samtycker till att skuldfrågan prövas med så kort varsel. Det är därför av vikt att polis och åklagare i ett tidigt skede klargör den misstänktes inställning till att häktningsfrågan tas upp vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Eftersom en sådan handläggning är till förmån för den misstänkte, får det antas att han eller hon regelmässigt lämnar ett sådant samtycke. Finns det däremot skäl att tro att hinder att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling kan komma att uppstå, eller som *Justitiekanslern* lyfter, en risk att en sådan handläggning kan leda till ett totalt sett längre frihetsberövande, bör självfallet en förhandling hållas enbart i häktningsfrågan.

Sammanfattningsvis anser regeringen, i likhet med utredningen, att en lagändring som utökar möjligheterna att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling är förenlig med skyndsamhetskravet i Europakonventionen. Det innebär i sin tur att denna ordning också är förenlig med 2 kap. 19 § regeringsformen (RF), som stadgar att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen. För att en sådan förhandling ska vara möjlig kan åklagaren behöva avvakta med häktningsframställningen, t.ex. för att slutföra utredningen och väcka åtal, och rätten avvakta med häktningsförhandlingen, t.ex. för att kalla ett vittne. En bestämmelse bör därför införas som möjliggör detta. Det är däremot inte möjligt att, som *Barnombudsmannen* efterfrågar, ange en exakt tidsgräns för hur länge det ska vara möjligt att avvakta med häktningsframställningen och häktningsförhandlingen. Det bör i stället krävas att en gemensam häktnings- och huvudförhandling ska hållas så snart det kan ske. Någon onödig tidsutdräkt får alltså inte förekomma. Det bör dock vara möjligt att anstå med prövningen för att den misstänkte ska kunna biträdas av den advokat han eller hon önskar (jfr prop. 1995/96:21 s. 14). De absoluta tidsfristerna för en häktningsframställning (24 kap. 12 § första stycket RB) och en häktningsförhandling (24 kap. 13 § andra stycket RB) får emellertid aldrig överskridas.

Även i 2 kap. 9 § första stycket RF finns ett krav på att det inte får gå för lång tid innan ett frihetsberövande prövas av en domstol. I bestämmelsen anges att den som har frihetsberövats med anledning av misstanke om brott ska kunna få frihetsberövandet prövat av domstol utan oskäligt dröjsmål. Före 1974 års regeringsform gällde att prövningen skulle göras utan dröjsmål. Ändringen till utan oskäligt dröjsmål motiverades med att en domstolsprövning inte alltid kan komma till stånd omgående utan kan dröja en viss tid, se propositionen med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m. (prop. 1973:90 s. 386).

En gemensam häktnings- och huvudförhandling ska alltså hållas så snart det kan ske och prövningen av häktningsfrågan får aldrig anstå längre fyra

dygn efter frihetsberövandet. Vidare är som anförts ovan syftet med en gemensam häktnings- och huvudförhandling att uppnå ett kortare frihetsberövande och ett tidigarelagt eventuellt fängelsestraff. Dessutom har en misstänkt möjlighet att motsätta sig att prövningen av häktningsfrågan anstår till en gemensam häktnings- och huvudförhandling, för att på så sätt förhindra att åklagaren avvaktar med häktningsframställningen och rätten med häktningsförhandlingen. Mot denna bakgrund kan inte den utökade möjligheten att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling innebära ett oskäligt dröjsmål med prövningen av frihetsberövandet, och strider således inte mot 2 kap. 9 § RF.

Klargörande i fråga om vissa internationella ärenden

Som anges i avsnitt 5.1 finns det i lagen om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. och lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom hänvisningar till vissa specifika regler i 24 kap. RB. Som hänvisningarna är utformade skulle de komma att omfatta de föreslagna bestämmelserna om att utöka möjligheten att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Eftersom det inte kan bli fråga om att tillämpa de bestämmelserna när det handlar om att verkställa en annan stats utdömda påföljd i Sverige behöver vissa justeringar göras i hänvisningarna i nämnda lagar, så att det inte kan råda någon tvekan om vad som gäller i detta avseende.

I 3 kap. 16–18 §§ europeiska verkställighetslagen hänvisas inte till specifika bestämmelser i 24 kap. RB, men någon gemensam häktnings- och huvudförhandling kan inte bli aktuell i dessa fall. Inte heller vid överlämnande enligt europeiska eller nordiska arresteringsorderlagarna är det aktuellt med en huvudförhandling.

5.3.2 En gemensam häktnings- och huvudförhandling ska kunna hållas med en lagfaren domare

Regeringens förslag: Vid en huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år ska tingsrätten vara domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Nästan samtliga remissinstanser, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Södertörns tingsrätt*, *Norrköpings tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag. *Malmö tingsrätt* och *Domstolsverket* tillstyrker förslaget men anser att en sådan domförhetsregel bör införas generellt och inte bara i mål där den tilltalade är frihetsberövad. *Nämndemännens Riksförbund* avstyrker förslaget och anser att nämndemän i stället bör inkluderas i tingsrätternas jourberedskap. *Civil Rights Defenders* gör gällande att rätten bör vara domför utan nämndemän endast om straffskalan är högst ett års fängelse.

Skälen för regeringens förslag: När tingsrätten dömer i den typen av brottmål som förväntas kunna komma i fråga för gemensamma häktnings-

och huvudförhandlingar ska den enligt nuvarande ordning bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän (1 kap. 3 b § första stycket RB). En gemensam häktnings- och huvudförhandling ska alltid hållas skyndsamt och inom den tidsfrist som gäller för en häktningsförhandling, dvs. aldrig senare än fyra dygn efter det att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes. När gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar nu föreslås kunna hållas i ökad omfattning ser regeringen, i likhet med utredningen och bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, en risk för att nämndemän inte kommer kunna inställa sig till förhandlingen med tillräckligt kort varsel. Denna svårighet bedöms vara särskilt påtaglig i mindre tingsrätter, där det inte finns lika många nämndemän att tillgå som i en större tingsrätt och kraven på framförhållning således är större. Vidare måste en gemensam häktnings- och huvudförhandling kunna hållas även på en helg och nämndemän ingår inte i den beredskap som finns vid tingsrätterna under helger. Som bl.a. *Nämndemännens Riksförbund* påpekar skulle förslaget visserligen innebära att olika domförhållningsregler tillämpas vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling och vid en vanlig huvudförhandling. Av betydelse för domförhållningsfrågan har dock även den omständigheten att brottsligheten som kan komma i fråga för gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar i regel är av enklare slag, t.ex. butikstölder, grova rattfyllerier, vissa narkotikabrott och brukande av falsk urkund. Brotten är ofta erkända eller föranleder endast en begränsad utredning. När nämndemännens funktion vad gäller insyn i och kontroll av domstolarnas verksamhet i dessa fall så tydligt ställs mot den misstänktes intresse av ett kortare frihetsberövande, anser regeringen att det finns skäl att låta tingsrätten vara domför med endast en lagfaren domare vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Som framgår av budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.4.2) avser regeringen inte, till skillnad från vad *Malmö tingsrätt* och *Domstolsverket* föreslår, att införa en sådan domförhållningsregel generellt i enlighet med Nämndemannautredningens förslag (SOU 2013:49).

Brottets straffskala bedöms vara en lämplig utgångspunkt för att avgöra vilka mål som kan avgöras utan nämndemän. Till skillnad från *Civil Rights Defenders* anser regeringen att det är lämpligt att sätta gränsen vid fängelse i högst två år, eftersom de brott som normalt sett kan utredas på ett sådant sätt att de kan komma i fråga för gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar därmed omfattas av förslaget.

Med anledning av att den föreslagna domförhållningsregeln öppnar för gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar på helger lyfter *Svea hovrätt* frågan vad som gäller om en förhörsperson med kort varsel behöver inställa sig till en sådan förhandling. Regeringens uppfattning, som också delas av hovrätten, är att det är ovanligt att förhörspersoner inställer sig till en gemensam häktnings- och huvudförhandling. I de fåtal fall det förekommer kan, med hänsyn till de slags brott som prövas vid sådana förhandlingar, förhörspersonen ofta antas vara vana vid att vittna i domstol. Det kan handla om förhör med t.ex. en butikskontrollant som har iakttagit en stöld. Även om förhörspersoner i och för sig alltid har rätt till skäligt rådrum för sin inställelse (32 kap. 1 § RB), kan regeringen därför inte se att detta i praktiken skulle innebära ett problem. Det bör vidare beaktas att det enbart är fråga om en utökad möjlighet, och inte någon skyldighet, att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Behovet av att höra

ett vittne kan innebära att målet inte lämpar sig för en sådan handläggningsform.

5.3.3 Behörig domstol vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling

Regeringens förslag: Åtal för brott som ska prövas gemensamt med en fråga om häktning ska få tas upp även av rätten i en annan ort än som normalt sett är behörig.

Utredningens förslag: Utredningen lämnar inget förslag i denna del.

Remissinstanserna: *Svea hovrätt* påpekar, med hänvisning till 19 kap. 12 § RB, att forumbestämmelserna bör ses över om även en annan domstol än den som normalt sett är behörig ska kunna avgöra ett mål vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling på helgtid.

Skälen för regeringens förslag: I 19 kap. RB finns bestämmelser om behörig domstol i brottmål. Behörig att handlägga ett brottmål och ta befattning med förundersökning och tvångsmedel är i allmänhet domstolen på gärningsorten (1 och 12 §§). När det gäller tingsrätternas möjligheter att pröva häktningsfrågor och andra tvångsmedel under helger, s.k. helgberedskap, är domstolarna indelade i olika beredskapsområden enligt Domstolsverkets föreskrifter (DVFS 2013:2) om beredskap vid tingsrätterna för prövning av häktningsfrågor m.m. Många beredskapsområden omfattar flera tingsrätter. Inom dessa beredskapsområden kan den situationen uppstå att en annan tingsrätt än den som annars är behörig behöver pröva en häktningsfråga eller ett annat tvångsmedel. En bestämmelse som möjliggör detta finns i 19 kap. 12 § RB. Däremot finns ingen möjlighet för en annan domstol än den som normalt sett är behörig att ta upp åtal för ett brott.

För att de utökade möjligheterna till en gemensam häktnings- och huvudförhandling ska kunna få fullt genomslag behövs, som *Svea hovrätt* påpekar, en forumregel som innebär att en gemensam häktnings- och huvudförhandling får hållas även av en annan tingsrätt än den som normalt sett är behörig. På så sätt kan en sådan förhandling hållas även av en beredskapsdomstol under helger, vilket uppfattas ha varit utredningens avsikt. En bestämmelse med denna innebörd bör tas in i rättegångsbalken.

5.4 Rättens beslut om restriktioner

Regeringens förslag: Rätten ska på begäran av åklagaren pröva om och i så fall på vilket sätt den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas enligt häkteslagen.

Tillstånd till restriktioner ska få meddelas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Möjligheten för den häktade att begära att rätten prövar åklagarens beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av ett visst slag tas bort.

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en särskild bestämmelse som anger att rätten – när den beslutar om restriktioner – ska redovisa skälen för beslutet.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslår att rättens prövning ska avse fyra nya kategorier av restriktioner som ska anges i rättegångsbalken. Utredningen lämnar inte något förslag om att ta bort möjligheten för den häktade att begära rättens prövning av ett beslut att ålägga honom eller henne restriktioner. Utredningen föreslår att det ska införas en särskild bestämmelse som anger att rätten när den beslutar om restriktioner ska redovisa skälen för detta.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Södertörns tingsrätt*, *Norrköpings tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Sveriges advokatsamfund*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget att rätten ska pröva vilka eventuella restriktioner som åklagaren ska få tillstånd att meddela den häktade. Flera av dessa remissinstanser, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt* och *Norrköpings tingsrätt*, delar utredningens uppfattning att det kommer att leda till en mer restriktiv användning av restriktioner för häktade. Några remissinstanser, bl.a. *Åklagarmyndigheten*, ifrågasätter förslaget effekt. *Uppsala tingsrätt* framhåller särskilt att det redan idag finns en möjlighet att överklaga åklagarens beslut om restriktioner. *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* anser att förslaget kanske kan leda till att färre isoleras men har svårt att se hur följden skulle kunna bli en så dramatisk minskning av antalet isolerade personer som krävs för att Sverige ska uppfylla sina folkrättsliga förpliktelser. *Hovrätten för Västra Sverige* avstyrker förslaget, bl.a. med hänvisning till att åklagaren enklast kan avgöra vilka restriktioner som behövs. Även *Norrköpings tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* resonerar kring att domstolens beslut oundvikligen kommer att fattas utifrån ett begränsat underlag, där åklagaren alltjämt är den som har bäst inblick i utredningen. *Lunds universitet* ser också svårigheter med den riskbedömning som rätten ska göra. Enligt *Ekobrottsmyndigheten* finns det ett behov av att utvecklingen och resultatet av domstolarnas restriktionsanvändning nogsamt följs upp. *JO* anser att det som domstolen ska ta ställning till är vilken eller vilka av de sju typerna av restriktioner som räknas upp i häkteslagen som ska få användas, och att det inte finns anledning att kategorisera restriktionerna på något annat sätt i rättegångsbalken. Även *Norrköpings tingsrätt*, *Kriminalvården* och *Göteborgs universitet* invänder mot de nya kategorierna. *Norrköpings tingsrätt* påpekar även att en följd av förslaget att rätten ska pröva på vilket sätt den häktades kontakter med omvärlden får inskränkas är att rätten kan komma att behöva överpröva sitt eget beslut enligt regeln i häkteslagen som ger den häktade en möjlighet att få rättens prövning av åklagarens beslut att ålägga restriktioner av ett visst slag.

Samtliga remissinstanser, bl.a. *Helsingborgs tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Barnombudsmannen*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag att införa en proportionalitetsbestämmelse i rättegångsbalken som specifikt avser rättens prövning av restriktioner.

När det gäller utredningens förslag att det ska införas en bestämmelse om att rätten ska ange skäl för ett beslut om restriktioner, tillstyrker de

flesta remissinstanserna förslaget eller har ingen invändning mot det. Bland dessa finns *Hovrätten för Västra Sverige*, *Södertörns tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten*, *Barnombudsmannen*, *Lunds universitet* och *Civil Rights Defenders*. *JO* och *Helsingborgs tingsrätt* är negativa till förslaget, eftersom det redan följer av rättegångsbalken att rätten ska ange skäl för ett beslut om restriktioner.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Ordningen att rätten ger åklagaren ett generellt tillstånd att meddela restriktioner är kritiserad

När rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon ska stanna kvar i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, ska den på åklagarens begäran pröva om den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas. Ett sådant generellt tillstånd kan rätten lämna endast om det finns risk för att den häktade undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar brottsutredningen, dvs. i de fall han eller hon ska vara häktad på grund av kollusionsfara (24 kap. 5 a § första stycket RB). Huvudregeln enligt rättegångsbalken är alltså att en åklagare måste ha ett generellt tillstånd från rätten för att kunna meddela restriktioner. Om rätten lämnar ett sådant tillstånd avgör sedan åklagaren vilka enskilda restriktioner som faktiskt ska meddelas, och vilka lättnader eller undantag som kan medges (6 kap. 3 § häkteslagen [2010:611]). De restriktioner som kan komma i fråga anges uttömmande i 6 kap. 2 § häkteslagen, och avser rätten att t.ex. placeras eller vistas med andra intagna, ta emot besök och sända och ta emot försändelser.

CPT och CAT har återkommande rekommenderat Sverige att ändra regelverket på så sätt att åklagaren ska specificera vilka enskilda restriktioner han eller hon vill kunna meddela och ange grunderna för detta. Sverige har vidare rekommenderats att frångå ordningen där rätten meddelar ett generellt tillstånd till restriktioner, och i stället införa en ordning där rätten beslutar vilka enskilda restriktioner som omfattas av tillståndet. Den häktade ska enligt rekommendationerna också kunna överklaga rättsens beslut om enskilda restriktioner. Rekommendationerna utgör en del av den kritik som har riktats mot Sverige under lång tid för den omfattande restriktionsanvändningen med isolering som följd. Även nationellt har dessa uppfattningar framförts, bl.a. från Barnombudsmannen och Sveriges advokatsamfund. Vidare har *JO* betonat vikten av att den som är häktad inte underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad som är absolut nödvändigt. Det får enligt *JO* naturligtvis inte förekomma att misstänkta slentrianmässigt åläggs restriktioner (*JO* 2016/17 s. 447).

Rätten ska besluta vilka slags restriktioner åklagaren får meddela

Brottsutredande myndigheter måste ha goda förutsättningar att bedriva förundersökningar på ett effektivt sätt. Möjligheten att begränsa den häktades kontakter med omvärlden är ett viktigt verktyg för att minska risken för att den häktade påverkar målsägande och vittnen. Restriktioner kan även motverka att medmisstänkta samordnar sina uttalanden och därmed försvårar utredningen.

Det är samtidigt viktigt att restriktioner inte används i större utsträckning än vad som är motiverat. I Finland, som har en likartad lagstiftning på området, är restriktionsanvändningen mycket mer begränsad än i Sverige. En jämförelse kan även göras med utvecklingen i Danmark och Norge, där restriktionsanvändningen har minskat väsentligt under senare år. I Sverige har det genom åren vidtagits flera åtgärder för att restriktioner för en häktad används och bibehålls med största möjliga restriktivitet. Ett exempel är att möjligheten att överklaga beslut om restriktioner har utvidgats till att även omfatta tingsrättens prövning av åklagarens beslut om restriktioner av visst slag (se prop. 2009/10:135). Vidare har riksåklagaren 2015 antagit vägledande styrdokument i form av dels föreskrifter och allmänna råd om restriktioner (ÅFS 2015:2), dels riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider (RÅR 2015:1) som syftar till att minska användandet av restriktioner, att ge åklagarna stöd i de risk- och proportionalitetsbedömningar som ska göras samt att bidra till att restriktionsbestämmelserna tillämpas på ett rättsenligt och enhetligt sätt. Efter att riksåklagaren tagit initiativ till att närmare granska vilket genomslag styrdokumenterna från 2015 har haft på åklagarnas tillämpning, kunde i tillsynsrapporten *Restriktioner och långa häktningstider* (2017:1) bl.a. konstateras att förändringarna i antalet häktade, med eller utan restriktioner, var små och att några säkra slutsatser i fråga om styrdokumentens betydelse därför inte var möjliga (s. 3 och 12). Det kan alltså konstateras att andelen häktade med restriktioner under i vart fall en del av häktningstiden inte har minskat, utan under lång tid omfattat omkring två tredjedelar av alla häktade. Enligt CPT är de nya riktlinjerna inte tillräckliga för att uppnå de önskade förändringarna.

Det är mot denna bakgrund angeläget att vidta ytterligare åtgärder som syftar till att säkerställa att restriktioner beslutas endast när det faktiskt behövs och inte görs mer omfattande än nödvändigt. En sådan åtgärd, som föreslås av utredningen och som ligger i linje med de internationella rekommendationerna, är att rätten på begäran av åklagaren ska ta ställning till vilka slags restriktioner som åklagaren ska få meddela. Med en sådan ordning är det inte längre tillräckligt med ett generellt tillstånd från rätten till restriktioner. Åklagaren behöver i stället uttryckligen motivera behovet av de specifika restriktionerna och på så sätt också noga överväga om något eller några slag av restriktioner kan undvaras. Redan enligt nuvarande ordning ska den anhöllne och hans eller hennes försvarare få tillfälle att yttra sig över åklagarens begäran (24 kap. 14 § andra stycket RB). Visserligen finns det också, som *Hovrätten för Västra Sverige*, *Uppsala tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* framhåller, en möjlighet att få rättens prövning av behovet av restriktioner av visst slag (6 kap. 4 § häkteslagen). Denna möjlighet utnyttjas dock sällan i praktiken. Om rätten i stället på begäran av åklagare behöver ta ställning till om en viss restriktion ska få meddelas av åklagaren kommer behovet av restriktioner av ett visst slag regelmässigt att bli föremål för argumentation av parterna inför rätten. Detta säkerställer att det inte fattas beslut om andra restriktioner än sådana som är helt nödvändiga. Till skillnad från *Åklagarmyndigheten* anser regeringen därför, i likhet med *JO*, *Svea hovrätt*, *Norrköpings tingsrätt* och *Malmö tingsrätt*, att förslaget kan leda till en mer återhållsam användning av restriktioner.

Vidare får förslaget till följd att den häktade ges möjlighet att överklaga rättens tillstånd till restriktioner av ett specifikt slag, vilket innebär en utvidgad prövning jämfört med dagens möjligheter att överklaga rättens generella tillstånd till restriktioner (49 kap. 5 § 6 och 54 kap. 3 § första stycket och 4 § RB). Detta förväntas successivt skapa en praxis som bidrar till en enhetlig restriktionsanvändning, vilket ökar förutsebarheten och rättssäkerheten för den enskilde. Enligt regeringen är detta en värdefull effekt av en ändrad ordning. På så sätt underlättas även den uppföljning av restriktionsanvändningen som *Ekobrottsmyndigheten* efterfrågar. Regeringen har på samma tema dessutom gett Åklagarmyndigheten och Kriminalvården i uppdrag att gemensamt ta fram en rutin som möjliggör en mer detaljerad uppföljning av meddelade restriktioner. Uppdraget har redovisats i en gemensam rapport (Ju2018/04616/Å). Kriminalvården har i regleringsbrevet för 2019 även getts i uppdrag att bistå Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten med de uppgifter som respektive myndighet behöver för att i årsredovisningarna kunna redovisa statistik över bl.a. användandet av restriktioner.

Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Norrköpings tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*, framhåller att det är enklare för åklagaren än rätten att bedöma behovet av enskilda restriktioner och att förslaget riskerar att leda till en sammanblandning av åklagarnas och domstolarnas roller. Regeringen anser dock, i likhet med bl.a. *Malmö tingsrätt*, *Sveriges advokatsamfund* och *Barnombudsmannen*, att restriktioner av olika slag innebär ett så pass omfattande ingrepp i den enskildes frihet att deras respektive tillåtlighet rimligen bör komma under en domstols prövning och inte enbart en åklagares, som trots allt är en part. Även om det krävs ett domstollstånd för varje form av restriktion är det fortfarande åklagaren som har initiativet och som kan agera i det enskilda fallet inom ramen för det medgivna tillståndet. Regeringen ser därför inte, till skillnad från *Ekobrottsmyndigheten*, att det finns någon risk att utredningar försvåras eller förstörs. I detta sammanhang kan särskilt framhållas att åklagaren fortfarande har möjlighet att även utan tillstånd från domstolen besluta om restriktioner om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt och begära rättens prövning först i efterhand (24 kap. 5 a § andra stycket RB).

Sammantaget anser regeringen att det bör införas en ordning där rätten på begäran av åklagare ska ta ställning till om den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas i något visst avseende.

Närmare om rättens prövning av restriktioner

De sju slag av restriktioner som finns anges i häkteslagen (6 kap. 2 §). Ett beslut om restriktioner får avse inskränkningar i rätten att placeras tillsammans med andra intagna (punkt 1), att vistas i gemensamhet (punkt 2), att följa vad som händer i omvärlden (punkt 3), att inneha tidskrifter och tidningar (punkt 4), att ta emot besök (punkt 5), att stå i förbindelse med annan genom elektronisk kommunikation (punkt 6) och att sända och ta emot försändelser (punkt 7). Utredningen föreslår inte någon ändring av dessa bestämmelser. Däremot föreslår utredningen att rätten ska ta ställning till om åklagaren ska få tillstånd att begränsa den häktades kontakter med om-

världen utifrån en eller flera av fyra nya kategorier av restriktioner, nämligen (1) i den häktades kontakter med personer utanför häktet, (2) i den häktades rätt att vistas i gemensamhet med andra intagna, (3) i den häktades rätt att bo och samsitta med annan intagen samt (4) i rätten att följa vad som händer i omvärlden. *JO* anser att det inte finns anledning att kategorisera restriktionerna på något annat sätt i rättegångsbalken, och gör därför gällande att det som rätten bör pröva är vilken eller vilka av de sju slag av restriktioner som anges i häkteslagen som får användas. *Norrköpings tingsrätt*, *Kriminalvården* och *Göteborgs universitet* har också invändningar mot de nya kategorierna. Regeringen instämmer i att det inte bör införas någon ny kategorisering av restriktioner i rättegångsbalken, utan rättens prövning bör avse de sju slag av restriktioner som anges i häkteslagen. I bestämmelsen i rättegångsbalken om rättens prövning av åklagarens begäran om restriktioner bör därför införas en hänvisning till häkteslagens uppräknade av olika slags restriktioner.

Utredningen föreslår att det ska införas en proportionalitetsbestämmelse i rättegångsbalken som specifikt avser rättens prövning av restriktioner. Ingen remissinstans invänder mot detta. Även om proportionalitetsprincipen sedan länge gäller som grundsats vid häktning liksom vid användningen av andra straffprocessuella tvångsmedel (se t.ex. 24 kap. 1 § andra stycket RB), anser regeringen att det mot bakgrund av den nya ordningen där rätten ska ta ställning till vilka slags restriktioner åklagaren ska få meddela, finns skäl att tydliggöra att det krävs att åtgärden är proportionerlig. Det bör därför införas en bestämmelse om att tillstånd till restriktioner får meddelas endast om åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som den innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Utredningen föreslår vidare att det ska införas en särskild bestämmelse som anger att rätten, när den beslutar om restriktioner, ska redovisa skälen för detta. Enligt rättegångsbalken ska ett beslut som inte är slutligt i den utsträckning det behövs ange de skäl som det grundas på (30 kap. 11 § första stycket). Redan av denna bestämmelse följer att rätten ska redovisa skäl för beslut om såväl häktning som restriktioner, vilket också *JO* och *Helsingborgs tingsrätt* framhåller, och det vore inkonsekvent att uppställa ett särskilt krav på att skäl för beslut om restriktioner ska anges om det inte uppställs motsvarande krav för beslut om häktning. Utredningens förslag i denna del bör således inte genomföras.

De nya bestämmelserna om att rätten ska ta ställning till vilka slags restriktioner som åklagaren får meddela den misstänkte gäller även i de fall då restriktioner kan komma i fråga vid häktning i samband med överlämnande enligt europeiska och nordiska arresteringsorderlagarna, utlämning och vissa fall av överförande av straffverkställighet (se t.ex. 4 kap. 6 § europeiska arresteringsorderlagen och 16 § utlämningslagen).

Möjligheten att begära att rätten prövar åklagarens beslut att ålägga den häktade restriktioner av ett visst slag bör tas bort

Enligt nuvarande ordning får den som är häktad begära rättens prövning av åklagarens beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av visst slag (6 kap. 4 § häkteslagen). Om denna möjlighet kvarstår trots de ändringar som nu föreslås kan det, som *Norrköpings tingsrätt* påpekar, uppstå

situationer då rätten behöver ompröva sitt eget beslut (jfr SOU 2006:17 s. 130). Möjligheten bör därför tas bort.

5.5 En rätt för barn i häkte att vistas med någon annan person

Regeringens förslag: Den som är under 18 år och som är häktad eller anhållen och intagen i häkte ska ha rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. Utredningen anger inte uttryckligen i lagtexten att rätten att vistas med någon annan bland annat avser personal. Utredningen väljer en annan lagteknisk lösning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Åklagarmyndigheten*, *Barnombudsmannen*, *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* och *Civil Rights Defenders*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget. *Polismyndigheten* ställer sig frågande till hur det ska fungera i praktiken när det gäller intagna med restriktioner. *Kriminalvården* framför liknande synpunkter men har i sig inget att invända mot förslaget. Enligt *JO* behöver det tydliggöras vem eller vilka en intagen i häkte har rätt att vistas tillsammans med. *Barnombudsmannen* och *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* anser att även barn som är anhållna men placerade på annan plats än i häkte ska ha rätt till minst fyra timmars vistelse med annan varje dag.

Skälen för regeringens förslag

En klar majoritet av alla barn som häktas är isolerade

Barn har länge särbehandlats i straffrättsligt och straffprocessuellt hänseende. Ett skäl som brukar framhållas för denna ordning är att barn inte anses ha nått sådan mognad och ansvarsförmåga att de bör behandlas som vuxna. De har också ansetts särskilt känsliga för de konsekvenser som olika former av frihetsberövanden kan leda till. Ett uttryck för denna grundsats är att om det på grund av den misstänktes ålder kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas (24 kap. 4 § första stycket RB). Som ytterligare inskränkning gäller att den som är 15–17 år, dvs. är ett barn, får häktas endast om det finns synnerliga skäl (jfr 23 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare [1964:167]). För att effektivt kunna utreda brott kan det alltså i undantagsfall vara tillåtet att häkta barn. Det rör sig då så gott som uteslutande om grova brott. Enligt utredningens kartläggning är de vanligaste brottsmisstankarna vid häktning av barn rån och grovt rån, mordbrand, mord och mordförsök, våldtäkt och grov våldtäkt, grov misshandel, grov stöld och grovt narkotikabrott. Enligt uppgift från Kriminalvården var 176 barn häktade under 2019, eller i genomsnitt 22 häktade barn varje dag. Det innebär en viss ökning från 2018 då 150 barn var häktade, eller i genomsnitt 16 häktade barn varje dag. Kriminalvården bedömer att antalet barn

som häktas kommer att öka och att myndigheten kommande år behöver ha kapacitet att omhänderta i genomsnitt 40 barn per dygn. Kriminalvårdens bedömning baseras på klientutvecklingens historik och nuläge och även de effekter som kan väntas av en resursförstärkt polisorganisation och intensifierad brottsbekämpning med tydligt fokus på den typ av grov brottslighet som de barn som häktas ofta är misstänkta för. Kriminalvården anger att antalet häktade barn på kort tid har fördubblats och att allt alltså pekar på att denna utveckling kommer fortsätta (se Åklagarmyndighetens årsredovisning 2018 s. 15 och 37 f. och redovisning av regeringens uppdrag till Kriminalvården att, tillsammans med Åklagarmyndigheten och Statens institutionsstyrelse, lämna förslag på åtgärder i syfte att förbättra situationen för barn som frihetsberövas, Ju2018/04258/Å).

När det gäller möjligheten att besluta om restriktioner för häktade barn finns inga särskilda regler. Uppfattningen är dock att internationella åtaganden, bl.a. artikel 37 i barnkonventionen, kräver en mer restriktiv hållning när det gäller restriktioner för barn jämfört med vuxna och att det ställs högre krav på brottslighetens allvar (se bl.a. Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? 4 uppl., s. 815 och Riksåklagarens riktlinjer [2015:1] gällande restriktioner och långa häktningstider, s. 8). Trots detta är andelen häktade med restriktioner större bland barn än vuxna. Under 2018 hade 89 procent av häktade barn restriktioner, jämfört med 65 procent av häktade vuxna (jfr Åklagarmyndighetens årsredovisning 2018 s. 37 f.). Det hänger samman med att man undviker att häkta barn om inte kollusionsfaran uppfattas som särskilt stor, och då bedöms det också oftare finnas ett behov av restriktioner. De allra flesta barn som häktas har alltså inskränkningar när det gäller kontakter med personer utanför häktet och med andra intagna. En klar majoritet av dessa barn har så lite kontakt med andra att de enligt vedertagna definitioner är att betrakta som isolerade, vilket anses vara fallet vid 22 timmar eller mer per dygn utan meningsfull mänsklig kontakt (jfr Kriminalvårdens årsredovisning 2018 s. 30 f., där barn innefattas i gruppen unga häktade, och Brottsförebyggande rådets rapport Att minska isolering i häkte – Lägesbild och förslag [2017:6], s. 73 f.).

Isoleringen av barn måste upphöra

Att vara inlåst i ensamhet nästan dygnet runt innebär en stor påfrestning för en människa. Forskning visar att isolering är skadligt redan efter några dagar och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Isolering är särskilt påfrestande för barn och har allvarliga konsekvenser för deras psykiska och fysiska hälsa och utveckling. Barn har inte samma förmåga till tidsuppfattning som vuxna och har inte heller hunnit utveckla förmågan att hantera den stress, ångest och oro som isoleringen skapar. Att barn isoleras i svenska häkten har åtskilliga gånger fått utstå internationell kritik, bl.a. från CPT, CAT och barnrättskommittén. Barnrättskommittén har i sina senaste slutsatser och rekommendationer till Sverige från 2015 uttryckt en allvarlig oro över att barn isoleras och har uppmanat Sverige att i lag förbjuda detta. Även nationellt har det framförts kritik, bl.a. från Barnombudsmannen som i sin årsrapport för 2013, Från insidan, har påpekat att isolering av barn kan likställas med tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Enligt artikel 37 i

barnkonventionen är detta förbjudet. JO har också riktat mycket allvarlig kritik mot Kriminalvården för isoleringen av intagna i häkte (JO:s beslut den 5 februari 2020, dnr O 7-2018).

Trots att det under lång tid har funnits en medvetenhet om barns situation i häkte har isoleringen avseende samtliga häktade barn ändå inte kunnat brytas. Svårigheten med att få fullt genomslag för isoleringsbrytande åtgärder är att merparten av de häktade barnen är belagda med restriktioner och en intagen som är under 18 år som huvudregel inte får placeras så att han eller hon vistas tillsammans med intagna över 18 år (2 kap. 3 § häkteslagen). Eftersom det samtidigt finns förhållandevis få barn i häkte, särskilt utanför storstadsområdena, är möjligheterna till gemensam vistelse med andra intagna påtagligt begränsade.

Regeringen ser, i likhet med utredningen, det som angeläget att införa en lagstadgad rätt för häktade barn att få vistas med någon annan minst fyra timmar varje dag. Som bl.a. *Kriminalvården* framhåller är det dock viktigt att det finns en realistisk genomförandeplan för förslaget.

På regeringens uppdrag har Kriminalvården, tillsammans med Åklagarmyndigheten och Statens institutionsstyrelse, den 31 augusti 2018 redovisat åtgärder i syfte att förbättra situationen för barn som frihetsberövas (Ju2018/04258/Å). I redovisningen anges att när det handlar om barn är det vid sidan av eventuella besök från skola, socialtjänst, familj och frivilligaktörer i första hand Kriminalvårdens personal som kan stå för den mellanmänskliga kontakten. I redovisningen anger Kriminalvården att samtliga häktade barn kan få kvalitativ mänsklig kontakt i fyra timmar varje dag, om myndigheten tillförs resurser motsvarande två årsarbetskrafter kriminalvårdare per barn. Kriminalvården gör bedömningen att myndigheten kommande år kommer att omhänderta i genomsnitt 40 barn per dygn, vilket kräver en förstärkning motsvarande ytterligare 80 kriminalvårdare.

Den ordning som Kriminalvården har presenterat i sin redovisning bedöms, till skillnad från hittills vidtagna åtgärder, kunna säkerställa att isoleringen av häktade barn upphör. Att häktade barn vistas med i första hand kriminalvårdare, som är vana vid att möta barn i den påfrestande situation som en häktning innebär, framstår som en lämplig ordning. Inget hindrar dock att även kontakter med andra frihetsberövade barn äger rum, och andra kontakter som det finns förutsättningar för. Rätten till fyra timmars vistelse med annan utgör enbart en miniminivå. JO framhåller att häktade kvinnor löper risk för isolering i högre grad än häktade män. Det beror på att möjligheterna för häktade kvinnor att ha kontakt med andra intagna är begränsade, eftersom det finns relativt få kvinnor i häkte samtidigt som en intagen normalt sett inte får placeras så att han eller hon vistas tillsammans med intagna av motsatt kön (jfr 2 kap. 2 § häkteslagen). Om det ges utrymme för att den mellanmänskliga kontakten i första hand sker med kriminalvårdare, säkerställs dessutom att både flickor och pojkar har förutsättningar att vistas med annan i precis samma omfattning.

Jämfört med utredningens förslag till författningstext bör det, som JO är inne på, tydliggöras att det i första hand är vistelse med Kriminalvårdens personal som åsyftas. Det bedöms inte vara lämpligt att därutöver i detalj ange vilka kontakter som ett barn har rätt till. Avgörande bör vara att kontakten är sådan att den är att betrakta som isoleringsbrytande. Enligt internationella definitioner krävs då att det är fråga om mänskliga kontakter

som är meningsfulla. Vad som kan utgöra vistelse med någon annan får således avgöras från fall till fall.

Kriminalvården pekar på att en intagen på grund av säkerhetsskäl kan behöva hållas avskild från andra intagna (2 kap. 5 § 2 häkteslagen), samtidigt som den intagne är så utåtagerande att det är nödvändigt med skyddsutrustning för personal i kontakterna. Det är dock svårt att i praktiken se det fall förekomma där ett barn är så utåtagerande att det inte finns någon möjlighet för personal att vistas tillsammans med barnet ens under fyra timmar på en dag. Regeringens uppfattning är att rätten att vistas med personal eller någon annan i minst fyra timmar varje dag är av sådan vikt för ett barn att den bör gälla utan undantag. Det bör i sammanhanget klargöras att det är fråga om just en rättighet för barnet och inte någon skyldighet. Ett barn kan således tänkas på olika sätt ge uttryck för att avstå från denna rättighet.

Rätten att vistas tillsammans med någon annan person bör gälla även för anhållna barn som är intagna i häkte

Normalt sett placeras anhållna i polisens arrestlokaler. Det förekommer dock att anhållna barn tas in i häkten. Utredningen föreslår att också dessa barn ska omfattas av rätten att vistas tillsammans med annan. Till följd av förslaget att häktade barn ska ha rätt att vistas tillsammans med personal eller någon annan varje dag, kommer även anhållna barn i häkte att vara på en plats där det finns kriminalvårdare som är vana vid och har beredskap för att arbeta med att bryta barns isolering. Det är fråga om endast ett fåtal barn (jfr Kriminalvårdens årsredovisning 2018 s. 29 f.) och eftersom de är anhållna är tiden det handlar om begränsad till på sin höjd några dagar. Därmed bör det inte vara särskilt betungande för Kriminalvården att säkerställa att inte heller dessa barn är isolerade. Således bör även anhållna barn som är placerade i häkte ha rätt till minst fyra timmars vistelse med personal eller någon annan varje dag.

Till skillnad från *Barnombudsmannen* och *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* anser dock regeringen, i likhet med utredningen, att den lagstadgade rätten att vistas med annan inte bör gälla för barn som är anhållna och placerade på en annan plats än i häkte, dvs. normalt sett i en polisarrest. Ett gripande och ett beslut om anhållande sker snabbt och gäller för en kort tid. Barn kan anhållas i alla delar av landet och förutsättningarna skiljer sig åt på olika platser. Förutsättningarna kan också på samma plats variera från en dag till en annan. Därmed är det inte rimligt att kräva att polisen ständigt ska ha en beredskap för att kunna tillhandahålla dessa barn fyra timmars vistelse med annan. Vidare innebär förslaget i avsnitt 5.7 att anhållna barn ska få förvaras i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt, att de normalt sett kommer att förvaras t.ex. under bevakning i ett förhörssrum eller i ett häkte. I praktiken borde det därför knappast förekomma att anhållna barn placeras på ett sådant sätt att de blir isolerade.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om att barn som är häktade eller anhållna och intagna i häkte har rätt att vistas tillsammans med någon annan person i minst fyra timmar varje dag, ska placeras i 6 kap. häkteslagen. Eftersom avsikten är att denna rätt ska gälla varje häktad person bör dock

bestämmelsen lämpligen föras in i 2 kap. häkteslagen, som en sådan rättighet som inte kan inskränkas genom restriktioner (jfr 6 kap. 2 § häkteslagen).

5.6 Grunden för att anhålla ett barn

Regeringens förslag: Det ska regleras i lag att den som inte har fyllt 18 år får anhållas endast om det finns synnerliga skäl.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, bl.a. *JO*, *Åklagarmyndigheten* och *Barnombudsmannen*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: De grundläggande förutsättningarna för att rätten ska få häkta en misstänkt anges i 24 kap. 1–3 §§ RB. Om det finns skäl att häkta någon får denne också anhållas efter beslut av åklagaren (24 kap. 6 § RB). Frågan om det är möjligt att anhålla en misstänkt hänger alltså samman med om det finns förutsättningar för häktning.

För unga finns en särskild bestämmelse om att den som inte har fyllt 18 år får häktas endast om det finns synnerliga skäl (23 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Bestämmelsen innebär att häktning av barn endast får ske i undantagsfall. Frågan om det finns synnerliga skäl för häktning bedöms med hänsyn främst till den misstänktes ålder och brottslighetens allvar. Av betydelse är också styrkan i de särskilda häktningsskälen (jfr NJA 2015 s. 649). Det finns ingen motsvarande bestämmelse när det gäller anhållande av barn. *JO* har dock uttalat att de skäl som bär upp den särskilda regeln om häktning av barn uppenbarligen gör sig gällande även i fråga om anhållningsbeslut (*JO* 1996/97 s. 56 och 2016/17 s. 427). Kravet på synnerliga skäl ska således i princip vara uppfyllt också när det är fråga om att anhålla en sådan person. Vidare kan noteras att även i Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden (RÅR 2006:3) anges att det krävs synnerliga skäl för att anhålla ett barn (s. 21).

Även om det inte framgår uttryckligen av någon bestämmelse i lag är det alltså en erkänd princip i praxis att det krävs synnerliga skäl för att anhållande av ett barn ska kunna komma i fråga. Den ordningen är en viktig begränsning för att frihetsberövande av barn ska ske endast undantagsvis. För att det inte ska råda någon tveksamhet om vad som gäller i detta avseende anser regeringen, i likhet med utredningen och samtliga remissinstanser, att det bör införas en uttrycklig bestämmelse om att den som inte har fyllt 18 år får anhållas endast om det finns synnerliga skäl. Som *Barnombudsmannen* framhåller är förtydligandet även viktigt med hänsyn till artikel 37 i barnkonventionen, som anger bl.a. att anhållande av barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Det bör framhållas att avsikten med kodifieringen inte är att ändra vad som enligt nuvarande ordning anses utgöra synnerliga skäl för anhållande och därmed häktning av unga, utan endast att klargöra det som redan gäller. Inte heller är avsikten med kodifieringen att påverka förutsättningarna för gripande av ett barn, som bara resulterar i ett mycket

kortvarigt frihetsberövande (jfr Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* 4 uppl., s. 789).

Södertörns tingsrätt efterfrågar författningsändringar när det gäller förutsättningarna att anhålla den som har fyllt 18 men inte 21 år. Detta kräver överväganden som inte kan tas om hand inom ramen för detta lagstiftningsärende.

Vissa lagar om internationellt straffrättsligt samarbete innehåller särskilda bestämmelser om anhållande av den som är under 18 år (se t.ex. 4 kap. 5 § tredje stycket europeiska arresteringsorderlagen), medan det i andra lagar anges att vad som i allmänhet är föreskrivet i brottmål gäller vid användande av tvångsmedel (se t.ex. 16 § utlämningslagen). I de sistnämnda fallen, dvs. när särskilda bestämmelser saknas, kommer den föreslagna regleringen om synnerliga skäl vid anhållande av någon under 18 år att vara tillämplig.

5.7 Placering av barn i polisarrest

Regeringens förslag: Den som inte har fyllt 18 år och som är gripen eller anhållen ska få hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En övervägande majoritet av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag. *Barnombudsmannen* anser att förvaring av barn i polisarrest aldrig bör vara tillåten. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Umeå tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund* invänder mot att kravet för att få hålla barn i förvar i polisarrest formuleras som att det ska vara absolut nödvändigt. Enligt *Hovrätten för Västra Sverige* och *Umeå tingsrätt* bör synnerliga skäl användas i stället.

Skälen för regeringens förslag: Huvudregeln är att den som är gripen eller anhållen ska tas i förvar (24 kap. 22 § första stycket RB). Med förvarstagande avses i detta sammanhang normalt placering i polisarrest. Det finns ingen regel som undantar barn från denna ordning.

Som nämns i avsnitt 5.1 har barnkonventionen getts ställning som svensk lag genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 2020. Enligt barnkonventionen ska konventionsstaterna säkerställa att varje frihetsberövat barn behandlas human och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder (artikel 37 c). Bakgrunden till att barn ska behandlas med särskild försiktighet är att barn skiljer sig från vuxna bl.a. när det gäller fysisk och psykisk utveckling och känslomässiga behov. I Sverige finns också en lång och brett förankrad tradition av att särbehandla barn.

Miljön i en polisarrest är ofta stökig och högljudd med människor som är påverkade av alkohol och droger. Förutom möjligheten till rastpromenad finns det i arresten sällan tillfällen till mänsklig kontakt. *Barnombudsmannen* hänvisar till sin rapport *Från insidan* (2013) där barn som har hållits i förvar i polisarrest har beskrivit detta som en starkt negativ och påfrestande upplevelse. Det kan vidare noteras att enligt strafftidslagen

(2018:1251), som trädde i kraft den 1 april 2019, får dömda under 18 år som ska överföras eller förpassas till kriminalvårdsanstalt för verkställighet av fängelsestraff eller som ska omplaceras till annan kriminalvårdsanstalt, tillfälligt tas in i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt (9 §).

Polisarresten är inte anpassad efter de särskilda behov som barn har och en placering även tillfälligtvis i arresten bör undvikas eftersom det inte är en lämplig miljö för barn att vistas i. Frågan är om det ändå bör vara möjligt att i undantagsfall hålla barn i förvar i polisarrest. Utredningen föreslår att det ska vara tillåtet om det är absolut nödvändigt. Även om det som *Barnombudsmannen* gör gällande givetvis vore att föredra att barn aldrig hålls i förvar i polisarrest, kan det inte uteslutas att det i ett enskilt fall kan uppstå ett sådant behov. Det finns därför skäl för en ordning som lämnar ett visst utrymme för förvar av barn i polisarrest. Flera remissinstanser – *Hovrätten för Västra Sverige*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Umeå tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund* – invänder mot att kravet för detta är uppfyllt om det är absolut nödvändigt. I fråga om möjligheten att överskrida tidsfristen för hur länge häktning av ett barn får pågå föreslår regeringen i avsnitt 5.1 att kravet inte bör vara absolut nödvändigt, eftersom det är ett nytt begrepp i ett processrättsligt sammanhang. När det gäller förvar av barn i polisarrest är situationen dock en annan. Som nämns ovan används rekvisitet absolut nödvändigt i den nya strafftidslagen och det finns fördeklar med att kraven för tillfällig placering av barn i polisarrest är enhetligt formulerade. Vidare följde av Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förvaring av personer i polisarrest (RPSFS 2000:58), som upphörde att gälla den 1 november 2015, att barn skulle förvaras i polisarrest endast om det var absolut nödvändigt. För polisen, som är den som i praktiken kommer att bedöma om det finns skäl att hålla barn i förvar i polisarrest, är rekvisitet i sig alltså välbekant. Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med utredningen, att det bör införas en bestämmelse som anger att den som inte har fyllt 18 år och är gripen eller anhållen får hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt. Detta innebär att placering av ett barn i polisarrest endast bör ske i undantagsfall.

Eftersom barn följaktligen i de flesta fall inte får hållas i förvar i polisarrest inställer sig frågan var de ska vara placerade i stället. Enligt *JO* behöver denna fråga analyseras närmare. Regeringen kan dock konstatera att det redan görs ansträngningar för att undvika att barn hålls i förvar i polisarrest. Av Rikspolisstyrelsens tidigare föreskrifter och allmänna råd om förvaring av personer i polisarrest följde att barn normalt skulle förvaras under bevakning i ett förhørsrum eller liknande. Vidare driver Kriminalvården arrestverksamhet i anslutning till häkten på fem orter i landet på uppdrag av polisen. Under 2018 har Kriminalvården drivit 94 arrestplatser för polisens räkning (Kriminalvårdens årsredovisning 2018 s. 25 och 30). Ett förhørsrum eller liknande, eller ett rum på ett häkte, är klart lämpligare placeringar för ett barn än en polisarrest. Polisen är alltså van vid att ordna sådana alternativa placeringar.

5.8 Presumtionen för häktning

Regeringens bedömning: Presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet bör finnas kvar.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet ska tas bort.

Remissinstanserna: Merparten av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Sveriges advokatsamfund* och *Civil Rights Defenders*, tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. Enligt *Hovrätten för Västra Sverige* bör ett avskaffande av presumtionsregeln leda till ett inte obetydligt antal färre häktade och generellt kortare häktningstider, medan *Södertörns tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* anser att tillämpningen av frihetsberövanden inte kommer att påverkas i någon större utsträckning. *Uppsala tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* ifrågasätter utredningens bedömning att regeln som den nu är formulerad skulle skapa osäkerhet och tillämpningsproblem. Dessa båda remissinstanser gör gällande att förslaget kan leda till att en misstänkt eller tilltalad för allvarlig brottslighet försätts på fri fot i situationer som kan uppfattas som stötande.

Skälen för regeringens bedömning: Det finns en särskild bestämmelse om häktning vid mycket allvarliga brott (24 kap. 1 § andra stycket RB). Om misstanken avser ett brott med lägst två års fängelse i straffskalan, t.ex. grovt narkotikabrott, våldtäkt, dråp och mordbrand, finns en presumtion för att häktning ska ske. Presumtionen innebär att den misstänkte bara kan släppas på fri fot om det är uppenbart att det saknas skäl till häktning.

Utredningen gör bedömningen att presumtionen för häktning vid viss allvarlig brottslighet, den s.k. tvåårsregeln, skapar osäkerhet och tillämpningsproblem. Regeln bedöms innebära dels att proportionalitetsprincipen riskerar att bli åsidosatt, dels att häktning kan komma att ske även om inget av de särskilda häktningsskälen föreligger. Med hänvisning till att ett häktningsbeslut enbart bör grunda sig på behovet av häktning i det enskilda fallet föreslår utredningen att presumtionsregeln ska tas bort.

Presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet har funnits sedan rättegångsbalkens tillkomst och utgör en väl etablerad ordning. Frågan om presumtionen bör tas bort har övervägts tidigare, i samband med en översyn av häktningsreglerna (se prop. 1986/87:112 s. 33 f.). Bedömningen gjordes då att det inte fanns skäl att ta bort regeln, bl.a. eftersom dess tillämpning knappast synes ha medfört några problem från rättssäkerhetssynpunkt. Som konstaterades i det sammanhanget finns det vid mycket grova brott som regel fara för flykt, kollusion eller fortsatt brottslig verksamhet. Presumtionsregeln kan därför ses i huvudsak som en praktisk handlingsregel för domstolarna, som kan utgå från att det finns häktningsskäl om inte utredningen visar på motsatsen. Vidare bör framhållas att regeln samtidigt innebär en skyldighet för rätten att i varje enskilt fall pröva om förutsättningar för häktning föreligger (jfr NJA 1985 s. 868). Är det uppenbart att det inte finns något särskilt häktningsskäl, t.ex. på grund av att den misstänkte är intagen i kriminalvårdsanstalt eller svårt sjuk, ska häktning inte ske.

Till detta kommer även andra hänsyn som talar för att presumtionsregeln bör finnas kvar. De senaste åren har en brottsutveckling skett med ett ökat

antal fall av dödligt våld där skjutvapen har använts, särskilt i samband med konflikter i kriminella kretsar. Det har också blivit vanligare med illegal användning av handgranater och andra explosiva varor. Vid höjningen av minimistraffen för bl.a. grovt vapenbrott och grovt brott mot tillståndsplikten för explosiva varor till två års fängelse, uttalades särskilt i förarbetena att en konsekvens av detta är att brotten träffas av presumtionen för häktning (se prop. 2017/18:26 s. 10 f). Som *Södertörns tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* framhåller kan det även ifrågasättas om förslaget skulle få någon nämnvärd effekt (jfr Brå:s rapport 2017:6 Att minska isolering i häkte s. 14). Sammantaget är därför regeringens bedömning att presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet bör finnas kvar.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2020.

Om en misstänkt vid ikraftträdandet har varit frihetsberövad som häktad under en sammanhängande tid som är längre än de föreslagna tidsgränserna för häktning utan att åtal har väckts, ska åklagarens begäran om att få överskrida tiden ha kommit in till rätten senast klockan elva den 1 juli 2020. Om en sådan begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan vid den tidpunkt som följer av befintliga bestämmelser. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

Möjligheten för en häktad att överklaga rättsens prövning av ett beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av ett visst slag ska fortfarande gälla för beslut som har meddelats före den 1 juli 2020.

Regeringens bedömning: I fråga om övriga lagändringar behövs inga övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att de aktuella lagändringarna ska träda i kraft den 1 april 2018. Utredningen lämnar inte något förslag om en övergångsbestämmelse som avser möjligheten för en häktad att överklaga rättsens prövning av ett beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av visst slag.

Remissinstanserna: *Helsingborgs tingsrätt* anser att övergångsbestämmelserna om tidsgränser för häktningar bör ändras så att åklagarens begäran att få överskrida tiden ska inkomma till rätten dagen före nästa omhäktningsförhandling. Ingen remissinstans i övrigt invänder mot utredningens förslag och bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Regeringen anser att lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Lagändringen avseende rätten för barn i häkte att vistas med annan minst fyra timmar varje dag (se avsnitt 5.5) kräver att Kriminalvården vidtar vissa förberedelser, framför allt en förstärkning av personella resurser motsvarande ytterligare

80 kriminalvårdare. Även en del av de övriga förslagen kommer kräva förberedande insatser i viss omfattning, t.ex. ändringar i myndigheters föreskrifter och allmänna råd. Det kan också förutsättas att det kommer att finnas ett behov av omställning i form av utvecklings-, utbildnings- och informationsinsatser. Regeringen bedömer därför att lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2020.

Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler blir tillämpliga genast efter ikraftträdandet. Endast vid avvikelser från denna ordning krävs övergångsbestämmelser.

Förslaget om tidsgränser för häktning (se avsnitt 5.1) är till förmån för den enskilde. Tidsgränserna bör därför gälla även de häktningar som vid ikraftträdandet har pågått längre tid än vad som huvudregel tillåts enligt bestämmelserna. Utredningen föreslår en övergångsbestämmelse som innebär att en åklagare som anser att tidsgränsen ska få överskridas måste begära detta hos rätten senast klockan elva den dag som lagändringarna träder i kraft. *Helsingborgs tingsrätt* gör gällande att denna ordning riskerar att skapa stora praktiska problem för de inblandade aktörerna, och föreslår att åklagarens begäran om att få överskrida tiden i stället bör göras dagen före nästa omhäktningförhandling. Den föreslagna övergångsbestämmelsen innebär dock endast att åklagaren senast klockan elva den dag som lagändringarna träder i kraft ska ge in en begäran om överskridande till domstolen. Det finns inget som hindrar att åklagarens begäran görs tidigare än den dag som lagen träder i kraft. Om begäran kommer in i rätt tid bör rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan vid den tidpunkt som följer av befintliga bestämmelser. Det framstår inte som ett rimligt alternativ att häktningförhandlingar som är planerade att hållas efter att lagen trätt i kraft, ska tidigareläggas till en viss annan tidpunkt före ikraftträdandet. Enligt huvudregeln ska en förhandling i häktningsfrågan hållas med högst två veckors mellanrum (jfr 24 kap. 18 § tredje stycket RB). Eftersom det alltså rör sig om en begränsad arbetsinsats från de inblandade aktörerna, och då det endast är ett begränsat antal som är häktade så länge att de omfattas av tidsgränserna, kan regeringen inte se några direkta praktiska problem med den ordning som utredningen föreslår. Tvärtom finns det stora fördelar med att ha en klar och tydlig sista tidpunkt då en begäran ska ha kommit in, inte minst för att det underlättar domstolarnas kontroll. I likhet med *Åklagarmyndigheten* instämmer regeringen därför i utredningens uppfattning att åklagarens begäran att få överskrida tiden ska göras senast klockan elva den dag som de aktuella lagändringarna träder i kraft, dvs. den 1 juli 2020. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

Förslaget att rätten ska ange vilka slags restriktioner som en åklagare får tillstånd att meddela påverkar inte restriktioner som en åklagare redan har ålagt en häktad med stöd av ett generellt tillstånd. Vid nästa förhandling i häktningsfrågan krävs dock att rätten prövar vilka slags restriktioner som åklagaren ska få tillstånd att meddela. För detta krävs ingen övergångsbestämmelse. Däremot bedöms det finnas behov av en övergångsbestämmelse för att en häktad som har fått en tingsrätts eller hovrätts prövning av en åklagares beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av visst slag ska kunna överklaga beslutet även efter att denna möjlighet att överklaga har upphört att gälla (se avsnitt 5.4). I annat fall kan den häktade gå miste om möjligheten att få en snabb överprövning av ett redan meddelat beslut.

En övergångsbestämmelse bör därför införas av innebörden att äldre föreskrifter gäller fortfarande för överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

I övrigt behövs det inga övergångsbestämmelser.

7 Konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen kan antas leda till ökad effektivitet, kortare häktningstider och minskad restriktionsanvändning. Miss-tänkta barn i häkte kommer inte längre att vara isolerade.

Förslaget om att barn i häkte har rätt att vistas med personal eller någon annan i minst fyra timmar varje dag bedöms leda till vissa ökade kostnader för Kriminalvården. Dessa kostnader ryms inom befintligt anslag. För Sveriges Domstolar, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten innebär förslagen inte annat än marginella kostnadsökningar som ryms inom befintliga anslag. För det allmänna i övrigt innebär förslagen inte några ökade kostnader.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen bedömer dock att förslaget om begränsningar av häktningstiderna leder till kostnadsbesparingar för Kriminalvården med 10 miljoner kronor per år. Utredningen gör ingen bedömning av vilka kostnader som kan uppstå för Kriminalvården till följd av förslaget om en rätt för barn i häkte att vistas med annan.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna invänder inte mot bedömningen. *Åklagarmyndigheten* och *Kriminalvården* ifrågasätter utredningens bedömning att förslaget om begränsningar av häktningstiderna leder till kostnadsbesparingar för Kriminalvården med 10 miljoner kronor per år. Enligt *Polismyndigheten* kan detta förslag medföra en ökad utredningskostnad för myndigheten på främst den forensiska sidan. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Domstolsverket* bedömer att förslaget att rätten ska besluta om enskilda restriktioner innebär kostnadsökningar för domstolar, åklagare, offentliga försvarare och tolkar, bl.a. eftersom det leder till längre häktningsförhandlingar. *Uppsala tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* anser att även förslaget att gemensamma häktnings- och huvudförhandlingar ska kunna hållas under tingsrätternas helgberedskap kan leda till kostnadsökningar för domstolar, åklagare, offentliga försvarare och tolkar.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för enskilda

Flera av förslagen förväntas leda till att brottsutredningar där den misstänkte är häktad bedrivs mer effektivt. För den misstänkte innebär det att tiden i häkte blir kortare, och i vissa fall kan det till och med vara möjligt att helt undvika en häktning. Det gäller särskilt till följd av förslagen om tidsgränser för hur länge en häktning får pågå och de utökade möjlighet-

erna att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Att handläggningen sker effektivt och att åtal kan väckas och rättsprocessen genomföras inom rimlig tid är givetvis av stor vikt även för den som är målsägande eller vittne i en utredning. Skyldigheten för åklagaren att redovisa en tidsplan för förundersökningen ger den misstänkte en bättre inblick i hur förundersökningen bedrivs och han eller hon kan därmed lättare bilda sig en uppfattning om hur långt frihetsberövandet blir som allra längst. Eftersom även domstolen får en förbättrad inblick i förundersökningen kan den lättare kontrollera att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Det stärker rättssäkerheten i förfarandet.

Förslaget att rätten ska besluta vilka enskilda restriktioner som en åklagare får ålägga en häktad antas leda till en minskad restriktionsanvändning, vilket i sin tur kan leda till att även isoleringen minskar. När det gäller barn lämnas förslag som innebär att någon isolering inte längre kommer att förekomma, oavsett ålagda restriktioner och på lika villkor för både flickor och pojkar. Detta minskar de skadliga effekterna som isolering innebär, och är särskilt viktigt ur ett barnrättsperspektiv. Även förslaget att barn endast i undantagsfall får förvaras i polisarrest och klagörandet att det krävs synnerliga skäl för att anhålla ett barn säkerställer att barns särskilda rättigheter stärks och att barns behov beaktas i större omfattning när det handlar om straffprocessuella tvångsmedel.

Konsekvenser för myndigheter

Förslagen kan innebära vissa initiala kostnader för framför allt Sveriges Domstolar, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Kriminalvården i form av t.ex. uppdatering av informationsmaterial, handböcker och information till medarbetare om de nya reglerna. Enligt *Norrköpings tingsrätt* kan behovet av utbildningsinsatser när det gäller förslaget att rätten ska besluta om enskilda restriktioner visa sig vara relativt omfattande. Regeringen bedömer dock, i likhet med *Domstolsverket*, att kostnaderna för dessa åtgärder inte är större än att de ryms inom befintliga anslag. Att förslagen förväntas medföra kortare häktningstider, minskad restriktionsanvändning och ökad effektivitet, kan bidra till att förbättra den nu mycket ansträngda beläggningssituationen på häktena.

Förslaget att rätten ska besluta om enskilda restriktioner kan leda till att häktningsförhandlingarna tar något längre tid. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Domstolsverket* bedömer att förslaget därmed kommer att medföra kostnadsökningar för domstolar, åklagare, offentliga försvarare och tolkar. Även *Svea hovrätt* påpekar att förslaget medför ett visst merarbete för domstolarna. Regeringen bedömer dock, i likhet med *Malmö tingsrätt*, att effekterna på häktningsförhandlingarna borde vara marginella och avta med tiden när rutinerna har satt sig. Redan enligt den nuvarande ordningen är det möjligt att överklaga rättsens beslut om tillstånd till restriktioner samt begära rättsens prövning av en åklagares beslut att ålägga restriktioner av visst slag och överklaga även det beslutet. Nu föreslås denna ordning ersättas av en möjlighet för den häktade att överklaga rättsens beslut att ge åklagaren tillstånd att meddela restriktioner av visst slag. Även om det innebär en smärre utvidgning jämfört med vad som gäller enligt nuvarande ordning antar regeringen, till skillnad från *Hovrätten för Västra Sverige*,

att antalet överklaganden och därmed arbetsbördan för myndigheterna inte kommer öka i någon nämnvärd omfattning.

I förslaget att utöka möjligheten att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling ligger att en sådan förhandling ska kunna hållas även under tingsrätternas helgberedskap. *Uppsala tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* anser att detta kommer leda till merarbete för domstolar, åklagare, offentliga försvarare och tolkar och således kräva resursförstärkningar. De mål som kan komma i fråga för en gemensam häktnings- och huvudförhandling är av enklare slag. Brotten är ofta erkända eller föranleder endast en begränsad utredning. En gemensam häktnings- och huvudförhandling borde således inte ta särskilt mycket längre tid än en vanlig häktningsförhandling, och innebär samtidigt att åtminstone ett förhandlingstillfälle kan undvikas. Totalt sett bedömer därför regeringen att en gemensam häktnings- och huvudförhandling under tingsrätternas helgberedskap, och även förslaget i övrigt, är kostnadsbesparande för de aktuella aktörerna. I den mån förslagen får konsekvenser för arbetstidens förläggning och påverkan på arbetstagares arbetsmiljö ska de hanteras av respektive myndighet – i förekommande fall i samverkan med arbetstagarorganisationerna – inom ramen för gällande författningar och kollektivavtal.

Regeringen delar *Åklagarmyndighetens* och *Kriminalvårdens* invändning mot utredningens bedömning att förslaget om tidsgränser för hur länge en häktning får pågå kan leda till kostnadsbesparingar för Kriminalvården med 10 miljoner kronor per år. Den tänkbara minskningen av antalet häktesdygn är inte av sådan omfattning att den bedöms påverka de större kostnaderna för lokaler och inte heller i någon nämnvärd omfattning kostnaderna för personal, utan framför allt driftskostnader som är direkt hänförliga till klientvolymen, t.ex. för mat, mediciner och förbrukningsmaterial. En kortare tid i häkte innebär på grund av reglerna om avräkning dessutom i många fall längre tid i anstalt. *Polismyndigheten* gör gällande att förslaget kan leda till ökade utredningskostnader. Med hänsyn till den begränsade mängd fall som kan tänkas omfattas av tidsgränserna bör eventuella kostnadsökningar inte vara större än att de kan hanteras inom ram. Kriminalvården berörs förutom av förslaget om tidsgränser också av förslaget om en rätt för barn i häkte att vistas med annan, som medför ökade kostnader för myndigheten. Enligt Kriminalvården krävs att myndigheten tillförs resurser motsvarande två årsarbetskrafter kriminalvårdare per barn. Eftersom Kriminalvården bedömer att myndigheten kommande år kommer att omhänderta i genomsnitt 40 barn, till skillnad från 20 barn som i dag, krävs enligt myndigheten en förstärkning motsvarande ytterligare 80 kriminalvårdare (se avsnitt 5.5). Enligt Kriminalvården krävs därför att anslaget för myndigheten ökar med 49 miljoner kronor per år (Redovisning av regeringens uppdrag till Kriminalvården att, tillsammans med Åklagarmyndigheten och Statens institutionsstyrelse, lämna förslag på åtgärder i syfte att förbättra situationen för barn som frihetsberövas, Ju2018/04258/Å). Av detta avser 40 miljoner kronor en utökad bemanning med 80 kriminalvårdare, 4 miljoner kronor kompetensutveckling, 4 miljoner kronor utökad utbildningsorganisation och 1 miljon kronor ökade driftskostnader. De ökade kostnader som förslagen sammantaget innebär för Kriminalvården, bedöms rymmas inom befintligt anslag. När det gäller Sveriges Domstolar, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten be-

dömer regeringen att förslagen sammantaget inte innebär annat än marginella kostnadsökningar som rymts inom myndigheternas befintliga anslag. För det allmänna i övrigt bedöms förslagen inte innebära några ökade kostnader.

Förslagen bedöms inte i övrigt medföra några konsekvenser för jämställdheten eller miljön eller få några andra konsekvenser som bör redovisas.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

1 kap.

3 b § Tingsrätten *ska* vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket *det* inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år är tingsrätten domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a §.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.2.

I *tredje stycket*, som är nytt, regleras att tingsrätten vid huvudförhandling är domför utan nämndemän i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a § (s.k. gemensam häktnings- och huvudförhandling). Det är straffskalan för de brott som prövas vid förhandlingen som är avgörande för om ett mål kan avgöras utan nämndemän.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

19 kap.

12 § *Det* som sägs i detta kapitel *ska* tillämpas även i fråga om domstolarnas befatning med förundersökning och användande av tvångsmedel. En sådan fråga får tas upp även av rätten i en annan ort än som följer av reglerna i detta kapitel, om beslut i frågan bör fattas utan dröjsmål.

Åtal för brott som ska prövas gemensamt med en fråga om häktning enligt 24 kap. 13 a § får tas upp även av rätten i en annan ort än som följer av reglerna i detta kapitel.

Paragrafen innehåller bestämmelser om behörig domstol för åtgärder under förundersökningsstadiet i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.3.

Det nya *andra stycket* innebär att åtal för brott som ska prövas gemensamt med en fråga om häktning enligt bestämmelserna i 24 kap. 13 a § få tas upp även av rätten i en annan ort än som normalt sett är behörig, i praktiken en s.k. beredskapsdomstol.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

24 kap.

4 a § En misstänkt får vara berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om hur länge en misstänkt får vara häktad. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Av paragrafen framgår att en häktning får pågå under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts, med en möjlighet för rätten att på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas om det finns synnerliga skäl. Om den misstänkte inte har fyllt 18 år när häktningsbeslutet verkställs uppgår motsvarande tid enligt 23 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare till högst tre månader (jfr 4 § andra stycket).

Tiden räknas från när häktningen medför ett frihetsberövande. Det innebär att tid som häktad i uterum inte beaktas. Den tid som en misstänkt på grund av häktning i uterum blir berövad friheten utomlands i samband med t.ex. ett överlämnande till Sverige för brott beaktas inte heller. I ett sådant fall räknas tiden från den tidpunkt som den misstänkte anländer till Sverige. Endast sammanhängande tid ska beaktas. Häktningstiden börjar därför löpa på nytt i en situation då den misstänkte är häktad för ett visst brott och häktningen därefter hävs, men den misstänkte sedan häktas på nytt för samma brott.

Beräkningen av när tidsgränsen är nådd görs enligt lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid. Det innebär att om den misstänkte är vuxen och häktas t.ex. den 2 januari, så går tiden ut den 2 juli samma år.

Synnerliga skäl att överskrida tidsgränsen kan finnas om straffvärdet är mycket högt i kombination med att det misstänkta brottet är särskilt svårutrett, t.ex. på grund av att det har internationella kopplingar, eller för att brottet utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet. Annat som kan beaktas är om den misstänkte under häktningstiden har häktats även för andra brott. Även den misstänktes eget agerande kan göra att det finns synnerliga skäl att överskrida häktningstiden, t.ex. om han eller hon medvetet leder in utredarna på villospår eller på annat sätt saboterar utredningen i syfte att få tiden att gå. Den omständigheten att en misstänkt använder sig av sin rätt att tåga och inte aktivt medverkar till utredningen är dock inte ett skäl för ett överskridande. Ett överskridande av häktningstiden kan även aktualiseras om den misstänkte i utredningens slutskede begär nya utredningsåtgärder som lika väl hade kunnat begäras tidigare.

För att rätten ska kunna konstatera att det finns synnerliga skäl att överskrida tidsgränsen bör prövningen i allmänhet ske mot slutet av de sex

månaderna. I de fall som tidsgränsen får överskridas finns inga uttryckliga begränsningar av häktningstiden, utan då utgör proportionalitetsprincipen den borte gränsen för hur länge en häktning får pågå (jfr 1 § tredje stycket).

Även om rätten inte anser att det finns synnerliga skäl att överskrida tidsgränsen, måste den ta ställning till åklagarens begäran om förlängd tid för åtals väckande (18 § andra stycket). Rätten är under alla förhållanden skyldig att se till att häktningsbeslutet hävs om inte åklagaren antingen har väckt åtal, eller begärt att tidsgränsen ska få överskridas, senast klockan elva dagen före den dag tiden går ut (se 20 § första stycket 2 och författningss kommentaren till den bestämmelsen). Det finns därför inte anledning för rätten att när tidsgränsen närmar sig sätta ut en tid inom vilken åtal ska väckas som är senare än klockan elva dagen för den dag tiden går ut (jfr 18 § första och andra stycket).

Att ett beslut av rätten i en fråga om häktning kan överklagas särskilt framgår av 49 kap. 5 § första stycket 6.

5 a § Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon *ska stanna kvar* i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, *ska* den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om *och i så fall på vilket sätt* den häktades kontakter med omvärlden *ska* få inskränkas enligt 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611). Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Tillstånd till restriktioner får meddelas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till *restriktionen i fråga*. Om åklagaren *har* meddelat ett sådant beslut *ska* han *eller hon* samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en sådan *framställning* kommit in till rätten, *ska* rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

Tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon ska stanna kvar i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

Paragrafen innehåller bestämmelser om inskränkningar i en häktads kontakter med omvärlden, s.k. restriktioner. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att åklagarens begäran om tillstånd till restriktioner och rättens prövning av begäran ska avse någon eller några av de restriktioner som anges i 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611). Rätten ska alltså inte längre pröva om ett generellt tillstånd till restriktioner ska meddelas, utan i stället om ett tillstånd till restriktioner av ett visst slag ska meddelas.

Åklagaren måste ange skäl för sin begäran om tillstånd till restriktionen eller restriktionerna i fråga. Vidare ska den som avses med begäran och hans eller hennes försvarare få tillfälle att yttra sig (jfr 14 § andra stycket). Prövningen av behovet av en viss begärd restriktion ska ske utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet.

Genom det nya *andra stycket* klargörs att en förutsättning för att restriktioner ska få meddelas är att åtgärden är proportionerlig. Vid proportionalitetsbedömningen ska intresset av att förundersökningen inte motverkas vägas mot det intrång eller men i övrigt som restriktioner av visst slag innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Vid utredningar av t.ex. misstanke om grov organiserad brottslighet är behovet av restriktioner ofta uppenbart och de enskilda restriktionsformerna behöver då mera sällan någon ingående motivering. I samband med utredningar om brott där det inte är lika vanligt med vissa former av enskilda restriktioner kan ett behov av just dessa restriktionsformer kräva en mer utförlig motivering. Om det finns omständigheter som enligt åklagaren medför svårigheter att närmare beskriva vissa uppgifter, t.ex. för att det kan äventyra förundersökningen, kan särskild hänsyn tas till det. Rätten får då göra bedömningen utifrån mer allmänt hållna beskrivningar av förundersökningsläget. Så kan i synnerhet bli fallet i ett inledande skede av förundersökningen. Ju längre tid en person har varit häktad, desto högre krav bör generellt ställas på konkretionen i åklagarens uppgifter.

Det är endast åklagaren som kan agera inom ramen för ett meddelat tillstånd, och som ska avgöra vilka faktiska inskränkningar som ska beslutas och vilka lättnader eller undantag som kan medges. Rätten kan exempelvis pröva om den häktades rätt att ta emot besök ska få inskränkas (6 kap. 2 § 5 häkteslagen), men inte besluta att faktiskt ålägg den häktade denna restriktion och inte heller i övrigt pröva om restriktionen ska begränsas genom att t.ex. föreskriva att besök tillåts om de är bevakade.

I *tredje* och *fjärde styckena* görs ändringar till följd av att ett tillstånd avser restriktioner av ett visst slag. I övrigt motsvarar dessa stycken de hittillsvarande andra och tredje styckena.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

13 a § Åklagaren får avvakta med häktningsframställningen och rätten får avvakta med häktningsförhandlingen i syfte att förhandlingen i häktningsfrågan ska kunna hållas gemensamt med en huvudförhandling. En sådan gemensam förhandling ska dock hållas så snart det kan ske. Tidpunkterna för när en häktningsframställning senast ska göras enligt 12 § första stycket och för när en häktningsförhandling senast ska hållas enligt 13 § andra stycket får inte överskridas.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om förutsättningar för att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.1.

Rätten kan, i stället för att hålla en separat häktningsförhandling, pröva häktningsfrågan i samband med en huvudförhandling, alltså vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling. I syfte att en sådan förhandling ska kunna hållas får åklagaren avvakta med häktningsframställningen trots kravet i 12 § första stycket på att en sådan framställning ska göras utan dröjsmål. I samma syfte får rätten avvakta med häktningsförhandlingen, trots kravet i 13 § första stycket på att en sådan förhandling ska hållas utan dröjsmål.

För att ett mål ska kunna avgöras slutligt vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling krävs att förundersökningen kan färdigställas på kort tid. Denna möjlighet aktualiseras därför framför allt i enkla brottmål som inte kräver en omfattande utredning.

Bestämmelserna gör det möjligt för åklagaren att avvakta med häktningsframställningen för att slutföra utredningen och väcka åtal och för rätten att avvakta med häktningsförhandlingen t.ex. för att kalla ett vittne. En gemensam häktnings- och huvudförhandling måste dock hållas så snart det kan ske. Tidpunkterna för när en häktningsframställning senast ska göras (12 § första och andra styckena) och för när en häktningsförhandling senast ska hållas (13 § andra stycket) får inte överskridas.

Att en gemensam häktnings- och huvudförhandling ska hållas så snart det kan ske innebär att åklagaren och rätten måste vidta åtgärder för att förhandlingen ska äga rum inom så kort tid som möjligt. Det innebär t.ex. att utredningsåtgärder ska bedrivas aktivt och att det inte heller i övrigt får förekomma någon onödig tidsutdräkt. Att det skulle vara mer praktiskt för åklagare och domstol är alltså inte ett godtagbart skäl för att låta förhandlingen anstå till en senare dag. Däremot är det normalt sett möjligt att avvakta med prövningen om detta innebär att den misstänkte kan biträdas av den advokat han eller hon önskar.

Eftersom den misstänkte har rätt till skäligt rådrom i samband med att utredningen slutförs (23 kap. 18 a § första stycket) och för att infinna sig vid rätten eller annars fullgöra något i rättegången (32 kap. 1 §), krävs normalt sett att han eller hon samtycker till att skuldfrågan prövas med så kort varsel som är fallet vid en gemensam häktnings- och huvudförhandling. Det är därför av vikt att polis och åklagare i ett tidigt skede klargör den misstänktes inställning till en sådan handläggningsform. Finns det skäl att tro att hinder för att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling kan komma att uppstå, eller om det finns risk att en sådan handläggning kan leda till ett totalt sett längre frihetsberövande, ska förhandling hållas enbart i häktningsfrågan i vanlig ordning.

En förutsättning för att rätten ska kunna hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling är att åklagaren har väckt åtal för det aktuella brottet. Bestämmelserna i rättegångsbalken om huvudförhandling ska tillämpas på förfarandet.

18 § När rätten beslutar om häktning ska, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken åtal ska väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. Åklagaren ska i samband med begäran om förlängning redovisa en tidsplan för förundersökningen. Den misstänkte eller hans eller hennes försvarare ska om möjligt beredas tillfälle att yttra sig.

Om inte åtal väcks inom två veckor ska rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla en ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Om det med hänsyn till utredningen eller av någon annan anledning är uppenbart att förhandling inom den nu angivna tiden skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Tid för att väcka åtal behöver inte bestämmas då rätten beslutar om häktning enligt 3 § eller om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tiden för väckande av åtal sedan häktning beslutats och vad som gäller om tiden inte hålls. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *andra stycket* införs en skyldighet för åklagaren att redovisa en tidsplan för förundersökningen i samband med sin begäran om åtalsförlängning. Om det inte blir aktuellt med en sådan begäran, t.ex. för att åtal hinner väckas dessförinnan, finns alltså ingen skyldighet för åklagaren att redovisa en tidsplan. Det finns inget krav på att tidsplanen ska redovisas skriftligen, men i praktiken är det lämpligt att göra på det sättet. Tidsplanen ska ha ett sådant innehåll att den blir verkningsfull och bidrar till att förundersökningen bedrivs effektivt och ger den misstänkte och övriga inblandade en bild av planeringen. Tidsplanen bör därför så långt som möjligt innehålla uppgift om kvarstående utredningsåtgärder och en bedömning av när åtal kan väckas. I omfattande utredningar där häktningstiden förväntas bli lång kan redovisningen ta sikte på vilka utredningsåtgärder som ska vidtas den närmaste tiden. Uppgifterna i tidsplanen är preliminära och kan komma att ändras. På samma sätt som i fråga om en begäran om förlängd tid för åtals väckande ska den misstänkte eller hans eller hennes försvarare om möjligt beredas tillfälle att yttra sig även över tidsplanen.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

18 a § Om åklagaren begär att häktningstiden enligt 4 a § ska få överskridas ska rätten senast den dag tiden går ut hålla förhandling i häktningsfrågan.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om rättens hantering av åklagarens begäran om att få överskrida tidsgränsen för häktning. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Av paragrafen framgår att om åklagaren kommer in med en begäran enligt 4 a § om att häktningstiden ska få överskridas, ska rätten senast den dag tiden går ut hålla förhandling i häktningsfrågan. Enligt huvudregeln ska en ny förhandling i häktningsfrågan hållas med högst två veckors mellanrum (jfr 18 § tredje stycket). Om inte åklagaren har begärt överskridande, eller har väckt åtal, senast klockan elva dagen före den dag tiden i 4 a § går ut ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet (jfr 20 § första stycket 2).

Om häktningstiden går ut en lördag, söndag eller annan helgdag får förhandlingen hållas nästa vardag (jfr 2 § lagen om beräkning av lagstadgad tid).

20 § Rätten ska omedelbart häva ett häktningsbeslut,

1. om inte åtal har väckts eller förlängning av tiden har begärts inom den tid som avses i 18 §,

2. om inte åtal har väckts eller överskridande av tiden har begärts senast klockan elva dagen före den dag tiden i 4 a § går ut, eller

3. om det inte längre finns skäl för beslutet.

Innan åtal har väckts, får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. Rätten ska snarast underrättas om åtgärden.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när rätten ska häva ett häktningsbeslut. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

I *första stycket* införs en ny *punkt 2* som innebär att rätten omedelbart ska häva ett häktningsbeslut om inte åklagaren har väckt åtal, eller begärt att tidsgränsen för häktning på sex månader ska få överskridas, senast klockan elva dagen före den dag då tiden går ut (jfr 4 a §). Tidsgränsen för häktning när det gäller barn är tre månader (23 a § lagen med särskilda

bestämmelser om unga lagöverträdare). Det är till fördel för samtliga inblandade om åklagaren i förväg kan upplysa domstolen och försvararen om att en begäran att få överskrida tidsgränsen kommer att lämnas in så att viss planering kan genomföras.

Beräkningen av när tidsgränsen är nådd görs i enlighet med vad som följer av lagen om beräkning av lagstadgad tid (se författningskommentaren till 4 a §). Om dagen före den dag tiden går ut är en lördag, söndag eller annan helgdag får åklagaren väcka åtal, eller begära att tidsgränsen ska få överskridas, senast nästa vardag i stället (jfr 2 § lagen om beräkning av lagstadgad tid). Det kan i enstaka fall leda till att en begäran om överskridande av tidsgränsen görs klockan elva samma dag som förhandling i frågan senast måste hållas (jfr 18 a § och författningskommentaren till den bestämmelsen).

Den nya *punkt 3* är den hittillsvarande punkten 2.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2. Om en misstänkt vid lagens ikraftträdande har varit berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid som är längre än sex månader utan att åtal har väckts, ska åklagarens begäran om att få överskrida tiden enligt 24 kap. 4 a § ha kommit in till rätten senast klockan elva den 1 juli 2020. Om en sådan begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan i enlighet med 24 kap. 18 § tredje stycket. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

Övervägandena om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser finns i avsnitt 6.

Enligt *punkt 1* träder lagen träder i kraft den 1 juli 2020.

Även de häktningar där den misstänkte vid ikraftträdandet har varit frihetsberövad som häktad längre än en sammanhängande tid om sex månader utan att åtal har väckts, omfattas av tidsgränsen i 4 a §. Övergångsbestämmelsen i *punkt 2* innebär att om åklagaren vill att tiden ska få överskridas, så ska han eller hon lämna in en begäran om detta till rätten senast klockan elva den dag som lagen träder i kraft, dvs. den 1 juli 2020. Inget hindrar att åklagaren ger in sin begäran tidigare än den angivna tidpunkten, t.ex. några dagar innan de nya bestämmelserna träder i kraft. Om åklagarens begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen har trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan vid den tidpunkt som följer av 18 § tredje stycket, dvs. normalt sett högst två veckor efter den senaste förhandlingen i häktningsfrågan före lagens ikraftträdande, och där pröva om det finns synnerliga skäl att överskrida tidsgränsen för häktning. Om ingen begäran om överskridande kommer in från åklagaren ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet (jfr 20 § första stycket 2).

8.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

5 a § Om den dömden genom att fly till Sverige försöker att helt eller delvis undandra sig verkställighet av ett frihetsstraff och fallet kan föranleda en framställning om överförande av verkställighet, får den dömden, på begäran av behörig myndighet i Danmark, Finland, Island eller Norge, häktas om det finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig verkställigheten av påföljden. Beslut om häktning kan meddelas även efter det att framställningen om överförande av verkställighet har gjorts eller beviljats.

I fråga om häktning och anhållande gäller det som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som sägs där om offentlig försvarare ska tillämpas i fråga om offentligt biträde om något annat inte följer av 36 §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–13 §§, 14–17 §§, 20 § första stycket 3, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

En ny förhandling om häktning ska, om den dömden begär det, hållas senast två dagar efter det att en sådan begäran har kommit in till rätten. En förhandling behöver dock inte hållas tidigare än efter två veckor från det att beslut i häktningsfrågan senast meddelats.

Paragrafen innehåller bestämmelser om användande av tvångsmedel när överförande av frihetsstraff kan ske från Danmark, Finland, Island eller Norge. Övervägandena finns i avsnitt 5.1 och 5.3.1.

I andra stycket görs en ändring som innebär att bestämmelsen om förutsättningar för att hålla en gemensam häktning- och huvudförhandling (24 kap. 13 a § rättegångsbalken [RB]) inte ska tillämpas vid häktning för att ett annat nordiskt lands dom om frihetsberövande påföljd ska kunna verkställas i Sverige. Det görs även en följdändring eftersom den hittillsvarande 24 kap. 20 § första stycket 2 RB är den nya punkt 3.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

8.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

6 a § *Den som inte har fyllt arton år och som är gripen eller anhållen får hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt.*

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om placeringen av gripna och anhållna barn. Övervägandena finns i avsnitt 5.7.

Av paragrafen framgår att ett barn som har gripits eller anhållits får hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt. Det innebär att förvar av barn i polisarrest enbart kan komma i fråga i undantagsfall. Det kan vara absolut nödvändigt att hålla barn i förvar i polisarrest om det har inträffat en akut eller oförutsedd händelse, t.ex. att barnet uppträder på ett sätt som innebär en fara för barnet själv eller någon annan. Ett annat

exempel är om de andra rum som polisen använder för förvaring av barn till följd av någon händelse som har varit svår att förutse eller påverka inte kan användas och det inte heller går att hitta någon lämplig alternativ förvaringsplats inom rimligt avstånd. Ytterligare ett exempel är att förvaring under bevakning i förhørsrum eller liknande inte är möjlig eftersom den personal som finns att tillgå behövs för en annan brådskande incident. För att det över huvud taget ska vara aktuellt att hålla ett barn i förvar i polisarrest krävs att det har gjorts särskilda ansträngningar för att finna ett rimligt och lämpligt alternativ, men att sådant alltså saknas.

23 § Den som inte har fyllt arton år får *anhållas och* häktas endast om det finns synnerliga skäl.

Paragrafen innehåller bestämmelser om anhållande och häktning av barn. Övervägandena finns i avsnitt 5.6.

I paragrafen görs en ändring som innebär att det krävs synnerliga skäl för att anhålla ett barn, på motsvarande sätt som när det gäller häktning och i enlighet med den princip som har utvecklats i praxis. Det är den misstänktes ålder vid tidpunkten för beslutet som är avgörande för om bestämmelsen ska tillämpas.

23 a § *För en misstänkt som inte har fyllt arton år när häktningsbeslutet verkställs får den tid som anges i 24 kap. 4 a § rättegångsbalken uppgå till högst tre månader.*

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om hur länge en misstänkt som är barn får vara häktad. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

I paragrafen regleras att barn inte får vara frihetsberövade som häktade längre än tre månader, till skillnad från den tid som gäller för vuxna (jfr 24 kap. 4 a § RB). Det är den misstänktes ålder när häktningsbeslutet verkställs som är avgörande för bestämmelsens tillämplighet. Om den misstänkte är anhållen och närvarande vid förhandlingen verkställs häktningsbeslutet genast. Är det i stället så att den misstänkte häktas i sin utevaro verkställs häktningsbeslutet när den häktade tas i förvar. I övrigt gäller i fråga om tidsgränser för häktning även för barns del samma bestämmelser som för vuxna, se 24 kap. 4 a §, 18 a § och 20 § första stycket 2 RB och författningskommentarerna till dessa bestämmelser (1 § andra stycket). Det innebär bl.a. att rätten på begäran av åklagaren får besluta att tidsgränsen för hur länge ett barn får vara häktat får överskridas om det finns synnerliga skäl.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.

2. Om en misstänkt vid lagens ikraftträdande har varit berövad friheten som häktad under en sammanhängande tid som är längre än tre månader utan att åtal har väckts, ska åklagarens begäran enligt 24 kap. 4 a § rättegångsbalken om att få överskrida tiden enligt 23 a § ha kommit in till rätten senast klockan elva den 1 juli 2020. Om en sådan begäran kommer in i rätt tid ska rätten efter det att lagen trätt i kraft hålla förhandling i häktningsfrågan i enlighet med 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken. I annat fall ska rätten omedelbart häva häktningsbeslutet.

Övervägandena om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser finns i avsnitt 6.

Enligt *punkt 1* träder lagen i kraft den 1 juli 2020.

Även de häktningar där den misstänkte vid ikraftträdandet har varit frihetsberövad som häktad under en sammanhängande tid som är längre än tre månader utan att åtal har väckts, omfattas av tidsgränsen i 23 a §. Övergångsbestämmelsen i *punkt 2* innebär att om åklagaren vill att tiden ska få överskridas krävs att han eller hon ger in en begäran om detta till rätten senast klockan elva den dag som lagen träder i kraft. I övrigt gäller samma ordning som för vuxna (jfr författningskommentaren till övergångsbestämmelsen i punkt 2 till lagen om ändring i rättegångsbalken).

8.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

17 § Om en främmande stat som tillträtt brottmålsdomskonventionen har meddelat Justitiedepartementet att den ämnar göra en framställning om verkställighet av påföljd, eller om en sådan framställning gjorts, kan riksåklagaren anhålla den dömde, om *det* enligt svensk lag kan följa fängelse i ett år eller däröver på brott motsvarande den gärning påföljden avser och det finns risk för att den dömde *ska* avvika eller, då *det är fråga om en utevarodom*, att han *eller hon* undanröjer bevis. På ansökan av riksåklagaren kan rätten under motsvarande förutsättningar besluta om häktning av den dömde eller om reseförbud eller anmälningsskyldighet. Reseförbud eller anmälningsskyldighet får beslutas, även om det svåraste straff som enligt svensk lag kan följa på motsvarande brott är lindrigare än fängelse i ett år. Oberoende av brottets beskaffenhet får den dömde anhållas, häktas eller underkastas reseförbud eller anmälningsskyldighet, om han *eller hon* saknar hemvist i Sverige och det finns risk för att han *eller hon* genom att bege sig från landet undandrar sig påföljd.

I fråga om anhållande, häktning, reseförbud och anmälningsskyldighet enligt denna paragraf tillämpas i övrigt 24 kap. 4 §, 5–13 §§, 14–17 §§, 18 § tredje stycket och 19–24 §§ och 25 kap. 2–9 §§ rättegångsbalken. Ett beslut om anhållande eller häktning *ska* hävas senast när den sammanlagda tiden den dömde varit berövad friheten, i den främmande staten och här i landet med anledning av det eller de brott framställningen om verkställighet avser, uppgår till den tid som bestämts för frihetsberövande påföljd för brottet eller brotten i den utländska domen. I fall då den dömde anhållits eller häktats innan framställning om verkställighet gjorts, *ska* beslutet om anhållande eller häktning hävas inom arton dagar från dagen för frihetsberövandet, om inte *någon* framställning om verkställighet gjorts före utgången av denna tid.

Paragrafen innehåller bestämmelser om användande av tvångsmedel när påföljd enligt en europeisk brottmålsdom kan verkställas i Sverige enligt den i Haag den 28 maj 1970 undertecknade europeiska konventionen om brottmålsdoms internationella rättsverkningar (brottmålsdomskonventionen). Övervägandena finns i avsnitt 5.1, 5.2 och 5.3.1.

Ändringarna i *andra stycket* innebär att bestämmelserna om tidsgränser för häktning (24 kap. 4 a och 18 a §§ och den nya 20 § första stycket 2 RB), tidsplan för förundersökningen (24 kap. 18 § andra stycket RB) och förutsättningarna för att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling (24 kap. 13 a § RB) inte ska tillämpas vid häktning för att en påföljd enligt en europeisk brottmålsdom ska kunna verkställas i Sverige enligt

brottmålsdomskonventionen. Ändringarna innebär även att det klargörs att bestämmelser om tid för åtals väckande (se 24 kap. 18 § första, andra och fjärde styckena RB) inte ska tillämpas.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

25 c § I fall som avses i 25 b § 1 och som kan föranleda en framställning om överförande av verkställighet får den dömde, på begäran av behörig myndighet i den andra staten, häktas om det finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig verkställigheten av påföljden. Beslut om häktning kan meddelas även efter det att framställningen om överförande av verkställighet har gjorts eller beviljats.

I fråga om häktning och anhållande gäller det som föreskrivs i rättegångsbalken om brottmål. Det som sägs där om offentlig försvarare ska tillämpas i fråga om offentligt biträde om något annat inte följer av 25 f §. Av bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken tillämpas endast 1 § tredje stycket, 4 § första och andra styckena, 5 § första stycket, 6 § första och tredje styckena, 7 § första stycket, 8 § andra och tredje styckena, 9–13 §§, 14–17 §§, 20 § första stycket 3, 21 a §, 22 § första stycket och 24 §.

En ny förhandling om häktning ska, om den dömde begär det, hållas senast två dagar efter det att en sådan begäran har kommit in till rätten. En förhandling behöver dock inte hållas tidigare än efter två veckor från det att beslut i häktningsfrågan senast meddelats.

Paragrafen innehåller bestämmelser om användande av tvångsmedel när en främmande stats dom på frihetsberövande påföljd kan verkställas i Sverige enligt den i Strasbourg den 21 mars 1983 undertecknade konventionen om överförande av dömda personer (överförandekonventionen). Övervägandena finns i avsnitt 5.1 och 5.3.1.

I *andra stycket* görs en ändring som innebär att bestämmelsen om förutsättningar för att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling (24 kap. 13 a § RB) inte ska tillämpas vid häktning för att en främmande stats dom om frihetsberövande påföljd ska verkställas i Sverige enligt överförandekonventionen. Det görs även en följdändring eftersom den hittillsvarande 24 kap. 20 § första stycket 2 RB är den nya punkt 3.

Övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

8.5 Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

2 kap.

5 a § *Den som är under arton år och som är häktad eller anhållen och intagen i häkte har rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag.*

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om en rätt för barn i häkte att vistas med någon annan person. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Av paragrafen framgår att barn som är häktade eller anhållna och intagna i häkte har rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag. Vilka kontakter som kan räknas som vistelse med någon annan person får avgöras från fall till fall. Avgörande är att kontakten är att be-

trakta som isoleringsbrytande, vilket innebär att kontakter ska vara meningsfulla. Förutom kontakter med kriminalvårdare kan det vara fråga om kontakter med t.ex. familjemedlemmar, skola, socialtjänst, frivilligaktörer och andra intagna. Rätten att vistas med någon annan person gäller utan undantag, och det är inte möjligt att genom restriktioner inskränka denna rättighet (jfr 6 kap. 2 §). Barnet kan dock välja att avstå från denna rättighet en viss dag.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2020.
2. Den upphävda paragrafen gäller dock fortfarande för överklagande av beslut som har meddelats före den 1 juli 2020.

Övervägandena om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser finns i avsnitt 6.

Enligt *punkt 1* träder lagen i kraft den 1 juli 2020.

Övergångsbestämmelsen i *punkt 2* innebär att en häktad som före den 1 juli 2020 fått en tingsrätts eller hovrätts prövning enligt 6 kap. 4 § av en åklagares beslut att ålägga honom eller henne restriktioner av ett visst slag, har rätt att överklaga rättens beslut även efter att paragrafen har upphävts.

Sammanfattning av betänkandet Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52)

Uppdraget

Vårt uppdrag har varit att lämna förslag som syftar till att minska användningen av häktning och restriktioner. Mer specifikt har i uppdraget ingått att bland annat

- överväga och, om det bedöms lämpligt, föreslå nya former av straffprocessuella tvångsmedel som alternativ till häktning,
- överväga och, om det bedöms lämpligt, föreslå tidsfrister för användningen av häktning och restriktioner,
- identifiera och föreslå åtgärder för att begränsa restriktionsanvändningen och motverka isoleringen av häktade, och
- särskilt fokusera på åtgärder för att begränsa användningen av häktning och restriktioner för barn och andra unga lagöverträdare.

Utgångspunkter

För att bekämpa brottslighet är det viktigt att kunna använda tvångsmedel mot personer som är misstänkta för brott. Det är även viktigt att vid behov kunna begränsa dessa personers kontakter med omvärlden. Samtidigt följer det av oskyldighetspresumtionen att den som är misstänkt för brott ska betraktas som oskyldig till dess att det finns en fällande dom.

Det mest ingripande tvångsmedlet är häktning. Om häktning förenas med restriktioner kan den häktade bli avskuren från i princip all kontakt med yttervärlden, trots att han eller hon ännu inte är dömd.

Forskning visar att isolering redan efter några dagar är skadligt för en människa och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Särskilt skadligt är isolering för personer under 18 år.

Enligt den definition av isolering som är mest vedertagen och som vi har valt att tillämpa är en person isolerad om han eller hon är instängd i sin cell och berövad all meningsfull mänsklig kontakt under 22–24 timmar per dag. Utifrån denna definition är de flesta som är häktade med restriktioner isolerade.

Vår uppfattning är att restriktioner används i större utsträckning än vad som är motiverat och det finns anledning att tro att vi i Sverige överdriver risken för att den som är häktad utan restriktioner agerar illojalt. Umgänge mellan intagna är ett effektivt sätt att bryta isoleringen på häktena och vi menar att möjligheten till sådant umgänge behöver öka. Risken för att en misstänkt, genom annan intagen som också har restriktioner, kan komma i kontakt med yttervärlden och påverka utredningen måste i realiteten ofta vara högst begränsad.

Sammantaget anser vi att det krävs en genomgripande förändring i synen på häktning och den kultur som omgärdar och har omgärdat denna fråga. Vi anser vidare att det är angeläget att antalet barn som är intagna på häkten minskar väsentligt. För detta behövs ny lagstiftning.

Nedan följer de förslag som vårt arbete utmynnat i och som bland annat innebär nya alternativ till häktning, begränsning av häktningstiderna, utökad restriktionsprövning av domstolarna, lagstiftad rätt till mänsklig kontakt och särskilda regler för frihetsberövade barn.

Utredningens förslag

Alternativ till häktning

Till de befintliga alternativen reseförbud och anmälningsskyldighet tillkommer två alternativ till häktning, nämligen hemarrest och områdesarrest. Hemarrest och områdesarrest innebär att den misstänkte förbjuds att lämna bostaden eller ett visst geografiskt område annat än vid vissa bestämda tider och för särskilda ändamål.

Utgångspunkten är att den misstänkte ska kunna behålla eventuellt arbete, utbildningsplats eller annan dagverksamhet.

Efterlevnaden av förbudet övervakas elektroniskt och Kriminalvården ska ansvara för övervakningen.

För att hemarrest eller områdesarrest ska komma i fråga ska det bedömas lämpligt. Som underlag för den bedömningen ska åklagaren eller rätten begära in en utredning från Kriminalvården. Det är rätten som, efter förhandling, meddelar beslut i saken.

Om åklagaren inte väcker åtal inom den tid som är bestämd ska rätten, med högst en månads mellanrum, hålla ny förhandling i frågan.

Överträdelse ska som huvudregel leda till att den misstänkte anhålls eller häktas.

För hemarrest eller områdesarrest ska samma tidsfrist för huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt gälla som när den tilltalade är häktad, dvs. som huvudregel två veckor från åtals väckande respektive åtta veckor från dagen för tingsrättens dom.

Begränsning av häktningstiderna

Häktningstiderna ska begränsas genom tidsfrister. En misstänkt får, fram till dess att åtal väcks, vara frihetsberövad såsom häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader. Tiden får förlängas om det föreligger synnerliga skäl.

Om den häktade är under 18 år är tidsfristen i stället tre månader. Tiden får förlängas om det är absolut nödvändigt.

Om åklagaren begär att frihetsberövandet ska pågå längre tid än tidsfristen medger ska rätten hålla förhandling senast den dag som fristen går ut. Ett häktningsbeslut får hävas av både rätten och åklagaren.

Inför eller vid varje omhäktningförhandling ska åklagaren redovisa en tidsplan för förundersökningen. Om tidsplanen redovisas muntligt bör den dokumenteras i rättsens protokoll.

Utökad restriktionsprövning av domstolarna och lagstiftad rätt till mänsklig kontakt

Bilaga 1

Rätten ska pröva om åklagaren ska få tillstånd att inskränka den häktades kontakter utifrån fyra särskilda restriktionskategorier. Dessa restriktionskategorier är

1. kontakten med personer utanför häktet,
2. vistelse i gemensamhet med andra intagna,
3. samsittning med annan intagen, samt
4. möjligheten att följa vad som händer i omvärlden.

Om åklagaren får tillstånd att meddela en viss sorts restriktioner ska rätten i sitt beslut redovisa skälen för det.

En intagen ska ha rätt till minst två timmars vistelse tillsammans med annan varje dag. Kriminalvården ska dessutom se till att det på häkten finns ett gemensamhetsutrymme per 15 häktade och att det, på avdelningar som inte är gemensamhetsavdelningar, finns minst en heltidstjänst per 15 häktade som enbart har till uppgift att arbeta med isoleringsbrytande åtgärder. Till var och en av dessa tjänster bör det inrättas ett särskilt aktivitetstutrymme.

För att underlätta för den häktade att komma i kontakt med anhöriga och vänner ska Kriminalvårdens rutiner för att inhämta samtycke från de personer som den häktade vill ha kontakt med förenklas och göras snabbare. Polisens avlyssning av häktads telefonsamtal bör normalt kunna ske genom flerpartssamtal och häktade bör få möjlighet att ringa till och ta emot samtal från mobiltelefoner och telefoner som är anslutna till IP-telefoni.

Särskilda regler för barn

Häktade under 18 år ska förvaras på särskilt ungdomshem. Åklagaren får besluta att barnet i stället ska förvaras i häkte om det finns mycket starka skäl mot förvaring på särskilt ungdomshem. Åklagaren ska löpande ompröva ett sådant beslut.

Häktade barn och barn som är anhållna men placerade på häkte ska ha rätt till minst fyra timmars vistelse tillsammans med annan varje dag.

Den som inte har fyllt 18 år får anhållas endast om det finns synnerliga skäl. Den som är gripen eller anhållen och inte har fyllt 18 år får förvaras i polisarrest endast när det är absolut nödvändigt.

Övriga åtgärder för att häktning ska minska

Den så kallade tvåårsregeln, som innebär en presumtion för häktning vid misstanke om brott som inte har lindrigare straff än två års fängelse i straffskalan, ska tas bort.

Möjligheten att avgöra ett mål slutligt genom kombinerad häktnings- och huvudförhandling ska utökas. Sådana mål ska därför kunna avgöras utan nämndemän.

Den personalkrets som kan få i uppdrag att granska försändelser till eller från en häktad utökas till att även avse anställd vid Åklagarmyndigheten och Tullverket.

Åklagare ska kunna underrätta misstänkt om utfärdad strafföreläggande om villkorlig dom eller villkorlig dom och böter över videolänk eller telefon i stället för vid ett personligt sammanträffande om det finns särskilda skäl för det. Detta gäller inte för misstänkt som inte fyllt 21 år.

Konsekvenser av förslagen

Vi bedömer att förslagen om nya alternativ till häktning, begränsningen av häktningstiderna samt domstolarnas utökade restriktionsprövning kommer att leda till kortare häktningstider, minskad restriktionsanvändning och ett effektivare utredningsarbete. Sammantaget innebär det kostnadsbesparingar för det allmänna.

Förslagen om fler isoleringsbrytande tjänster, ombyggnationer på häktena, förvaringen av häktade barn på särskilda ungdomshem samt ombyggnationer på de särskilda ungdomshemmen leder till ökade kostnader för det allmänna.

I ett inledande skede kommer sannolikt kostnadsökningen att överstiga kostnadsminskningen, främst på grund av engångskostnaderna för ombyggnader. Vår bedömning är dock att förslagen på sikt, och sannolikt redan efter ett par år, kommer att innebära årliga kostnadsbesparingar för det allmänna, framför allt på grund av färre häktesdygn men även på grund av effektivare ärendegenomströmning hos polis, åklagarväsende och domstol.

Ikraftträdande

Lagändringarna för alternativ till häktning föreslås träda i kraft den 1 februari 2018 och övriga lagändringar föreslås träda i kraft den 1 april 2018.

Vid bestämmande av tidpunkten för ikraftträdandet har vi särskilt tagit hänsyn till Statens institutionsstyrelses behov av anpassning av lokaler och rutiner för de särskilda ungdomshemmen. Vi har även tagit hänsyn till Kriminalvårdens behov av ombyggnationer och nyanställningar på häktena samt Kriminalvårdens behov av åtgärder inför införandet av hemarrest och områdesarrest. Vid bestämmande av tidpunkten för ikraftträdande av alternativ till häktning har vi tagit hänsyn till behovet av att kunna besluta om hemarrest eller områdesarrest innan reglerna om tidsbegränsning träder i kraft.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 25 kap. ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 b §, 24 kap. 1 §, 3 §, 5 a §, 17 §, 18 §, 20 §, 21 § och 22 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas ett nytt kapitel, 25 kap. och nya paragrafer, 24 kap. 4 a §, 4 b §, 5 b § och 13 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 b §¹

Tingsrätten *skall* vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Tingsrätten *ska* vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Tingsrätten är domför med en lagfaren domare i mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år när sådant mål avgörs slutligt i samband med en kombinerad häktnings- och huvudförhandling.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

24 kap.

1 §²

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han

¹ Senaste lydelse 1997:391.

² Senaste lydelse 1989:650.

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff,
2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller

3. fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas.

Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter, får häktning inte ske.

3 §³

Även den som endast är skäligen misstänkt för brott får, med den begränsning som följer av 19 §, häktas, om

1. förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda enligt vad som sägs i 1 § första, tredje och fjärde styckena eller 2 § och
1. förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda enligt vad som sägs i 1 eller 2 §, och

2. det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

4 a §

En misstänkt får vara frihetsberövad såsom häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Tiden får förlängas om det föreligger synnerliga skäl.

För den som vid tiden för verkställigheten av häktningsbeslutet inte fyllt arton år gäller särskilda regler enligt 23 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

4 b §

Om förlängning av häktningstiden begärs i fall som avses i 4 a § eller i 23 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska rätten hålla förhandling i häktningsfrågan senast den dag fristen går ut.

³ Senaste lydelse 1989:650.

5 a §⁴

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, skall den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till restriktioner. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut skall han samma dag eller senast dagen därefter begära rättsens prövning enligt första stycket. När en sådan framställan kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningförhandling.

Ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

Om rätten, på grund av att det föreligger risk för att den misstänkte försvårar sakens utredning, beslutar att häkta någon, förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, ska den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om åklagaren ska få tillstånd att inskränka den häktades kontakter såvitt gäller

1. kontakten med personer utanför häktet,
2. vistelse i gemensamhet med andra intagna,
3. samsittning med annan intagen, eller
4. möjligheten att följa vad som händer i omvärlden.

Vid prövningen ska rätten beakta att skälen för inskränkningen uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Om rätten beslutar att ge åklagaren tillstånd att inskränka den häktades kontakter med omvärlden ska rätten i sitt beslut redovisa skälen för det. Ett sådant tillstånd förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

⁴ Senaste lydelse 1998:601.

5 b §

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till restriktioner. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut ska han eller hon samma dag eller senast dagen därefter begära rättsens prövning enligt 5 a §. När en sådan framställan kommit in till rätten, ska rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningsförhandling.

13 a §

Om åklagaren eller rätten bedömer att ett mål kan avgöras slutligt i samband med en kombinerad häktnings- och huvudförhandling ska, vid beaktande av skyndsamhetskraven i 12 och 13 §§, hänsyn även tas till den fördel som en slutlig prövning skulle innebära för den enskilde.

17 §⁵

En fråga om att häkta den som inte är anhållen får tas upp på yrkande av åklagaren. *Efter åtalet får rätten även på yrkande av målsäganden eller självmant ta upp frågan.*

Då en fråga om häktning enligt första stycket har väckts, skall häktningsförhandling inför rätten hållas så snart som möjligt. I fråga om sådan förhandling gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 14–16 §§. Har den misstänkte kallats till förhandlingen eller finns det anledning att anta att han avvikit eller på annat sätt håller sig undan, utgör dock

En fråga om att häkta den som inte är anhållen får tas upp på yrkande av åklagaren.

När en fråga om häktning enligt första stycket har väckts, ska häktningsförhandling inför rätten hållas så snart som möjligt. I fråga om sådan förhandling gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 14–16 §§. Har den misstänkte kallats till förhandlingen eller finns det anledning att anta att han eller hon avvikit eller på annat sätt håller sig undan, utgör

hans utevaro ej hinder för förhandlingen. Uteblir målsäganden trots att han kallats till förhandlingen, får frågan ändå avgöras.

Har rätten beslutat om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten *skall*, så snart beslutet har verkställts eller hindret för hans närvaro har upphört, anmälan om detta göras hos rätten.

När en anmälan enligt tredje stycket har gjorts, *skall* rätten utan dröjsmål hålla förhandling i häktningsfrågan. Häktningsförhandlingen får aldrig hållas senare än fyra dygn efter det att häktningsbeslutet har verkställts eller hindret för den misstänktes närvaro vid rätten har upphört.

dock *utevaron inte* hinder för förhandlingen.

Har rätten beslutat om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten *ska*, så snart beslutet har verkställts eller hindret för hans *eller hennes* närvaro har upphört, anmälan om detta göras hos rätten.

När en anmälan enligt tredje stycket har gjorts, *ska* rätten utan dröjsmål hålla förhandling i häktningsfrågan. Häktningsförhandlingen får aldrig hållas senare än fyra dygn efter det att häktningsbeslutet har verkställts eller hindret för den misstänktes närvaro vid rätten har upphört.

18 §⁶

Då rätten beslutar om häktning *skall*, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken åtal *skall* väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. Den misstänkte eller hans försvarare *skall* om möjligt beredas tillfälle att yttra sig.

Väcks inte åtal inom två veckor, *skall* rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Är det med hänsyn till utredningen eller av annan anledning uppenbart att förhandling inom nu angiven tid skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Då rätten beslutar om häktning *ska*, om inte åtal redan har väckts, rätten sätta ut den tid, inom vilken åtal *ska* väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Är den utsatta tiden otillräcklig, får rätten medge förlängning av tiden, om detta begärs före tidens utgång. Den misstänkte eller hans försvarare *ska* om möjligt beredas tillfälle att yttra sig

Väcks inte åtal inom två veckor, *ska* rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. *Åklagaren ska inför eller vid varje omhäktningförhandling redovisa en tidsplan för förundersökningen.* Är det med hänsyn till utredningen eller av annan anledning uppenbart att förhandling inom nu angiven tid skulle

⁶ Senaste lydelse 1987:1211.

vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

Tid för åtals väckande behöver inte bestämmas då rätten beslutar om häktning enligt 3 § eller om häktning av någon som inte är närvarande vid rätten.

20 §⁷

Rätten *skall* omedelbart häva ett häktningsbeslut, Rätten *ska* omedelbart häva ett häktningsbeslut,

1. om inte inom den tid som avses i 18 § åtal har väckts eller förlängning av tiden har begärts,

2. i fall som avses i 4 a § och 23 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inte åtal har väckts eller förlängning av tiden begärts senast kl. 11.00 den dag då fristen går ut eller
3. om det inte längre finns skäl för beslutet.

Innan åtal har väckts, får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. Rätten *skall* snarast underrättas om åtgärden.

Ett beslut om häktning av misstänkt får hävas även av åklagaren med undantag för när rätten har beslutat om häktning med stöd av 46 kap. 15 §. Rätten *ska* snarast underrättas om åtgärden.

21 §⁸

Döms den misstänkte för brottet och är han häktad, *skall* rätten, enligt de grunder som anges i detta kapitel, pröva om han *skall* stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. Om den misstänkte inte är häktad, får rätten förordna att han *skall* häktas. I fråga om tillstånd till restriktioner gäller bestämmelserna i 5 a §.

Vid tillämpning av första stycket *skall* bestämmelserna i detta kapitel om häktning, i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig straff, gälla även i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig utvisning. Om rätten har beslutat om utvisning får den förordna om häktning trots att det

Döms den misstänkte för brottet och är han *eller hon* häktad, *ska* rätten, enligt de grunder som anges i detta kapitel, pröva om han *eller hon ska* stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. Om den misstänkte inte är häktad, får rätten, *på yrkande av åklagaren*, förordna att han *eller hon ska* häktas. I fråga om tillstånd till restriktioner gäller bestämmelserna i 5 a och 5 b §§.

Vid tillämpning av första stycket *ska* bestämmelserna i detta kapitel om häktning, i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig straff, gälla även i de fall där det finns risk för att den misstänkte undandrar sig utvisning. Om rätten har beslutat om utvisning får den *på yrkande av åklagaren* förordna om

⁷ Senaste lydelse 1987:1211.

⁸ Senaste lydelse 1998:601.

för brottet inte är föreskrivet fängelse ett år eller däröver. Förordnandet om häktning *skall* dock inte gälla under den tid då den dömda avtjänar en frihetsberövande påföljd som han har dömts till i målet.

häktning trots att det för brottet inte är föreskrivet fängelse ett år eller däröver. Förordnandet om häktning *ska* dock inte gälla under den tid då den dömda avtjänar en frihetsberövande påföljd som han *eller hon* har dömts till i målet.

22 §⁹

Den som är gripen, anhållen eller häktad *skall* tas i förvar. Den som är gripen behöver dock inte tas i förvar om det inte är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med gripandet, ordning eller säkerhet. Den som häktas *skall utan dröjsmål* föras till häkte.

Den som är gripen, anhållen eller häktad *ska* tas i förvar. Den som är gripen behöver dock inte tas i förvar om det inte är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med gripandet, ordning eller säkerhet. Den som häktas *ska snarast möjligt* föras till häkte. *Beträffande den som inte har fyllt arton år gäller särskilda regler om förvaring enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.*

Om det är av synnerlig vikt att den häktade, för utredning av det brott som föranlett häktningen eller något annat brott som han är misstänkt för, förvaras på en annan plats än som anges i första stycket, får rätten på åklagarens begäran förordna att den häktade tills vidare inte *skall* föras till häkte. Rätten eller åklagaren får även besluta att den häktade, sedan han förts till häkte, *skall* föras till en plats utom häktet för förhör eller annan åtgärd.

Om det är av synnerlig vikt att den häktade, för utredning av det brott som föranlett häktningen eller något annat brott som han *eller hon* är misstänkt för, förvaras på en annan plats än som anges i första stycket, får rätten på åklagarens begäran förordna att den häktade tills vidare inte *ska* föras till häkte. Rätten eller åklagaren får även besluta att den häktade, sedan han *eller hon* förts till häkte, *ska* föras till en plats utom häktet för förhör eller annan åtgärd.

Om förvaring av den som är häktad och undergår eller har undergått rättspsykiatrisk undersökning finns särskilda bestämmelser.

25 kap. Om alternativ till häktning

Hemarrest och områdesarrest

1 § Om någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver och det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon

- avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff,

⁹ Senaste lydelse 1998:24.

– genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning, eller

– fortsätter sin brottsliga verksamhet,

får den misstänkte, i stället för att häktas, meddelas förbud att utan tillstånd lämna sin bostad (hemarrest) eller visst område (områdesarrest) annat än på särskilt angivna tider och för särskilt bestämda ändamål. Det ska kontrolleras med elektroniska hjälpmedel att förbudet följs.

2 § Den som meddelats beslut om hemarrest eller områdesarrest ska rätta sig efter vad som åligger honom eller henne enligt denna lag och enligt villkor som meddelats med stöd av lagen. Den misstänkte ska avhålla sig från alkohol och andra beroendeframkallande medel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel samt sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Den som meddelats beslut om hemarrest eller områdesarrest är, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att han eller hon inte är påverkad av sådana medel eller varor som avses i andra stycket.

3 § Inför beslut om hemarrest eller områdesarrest ska Kriminalvården på begäran av åklagaren eller rätten göra en lämplighetsutredning.

Av utredningen ska framgå

– vilken bostad eller vilket område som utredningen avser,

– vilka tider och villkor i övrigt som den misstänkte ska följa, och

– om hemarrest eller områdesarrest bedöms vara lämpligt.

4 § Beslut om hemarrest eller områdesarrest meddelas av rätten.

5 § Den som fullgör hemarrest ska ges möjlighet att vistas utomhus en timme varje dag.

Reseförbud och anmälningsskyldighet

6 § Om någon är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa och det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff får den misstänkte, i stället för att anhållas eller häktas,

– meddelas förbud att utan tillstånd lämna anvisad vistelseort (reseförbud), eller

– föreläggas att på viss ort och vissa tider anmäla sig hos Polismyndigheten (anmälningsskyldighet).

I samband med reseförbud eller anmälningsskyldighet får föreskrivas att den misstänkte på vissa tider ska vara tillgänglig i sin bostad eller på sin arbetsplats. Det får också ställas upp annat villkor som behövs för att kunna övervaka den misstänkte. Reseförbud får förenas med anmälningsskyldighet.

I fråga om anmälningsskyldighet gäller vid tillämpning av denna balk i övrigt vad som är föreskrivet om reseförbud.

7 § Oberoende av brottets beskaffenhet får också reseförbud och anmälningsskyldighet beslutas om det finns risk för att den misstänkte genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

8 § Beslut om reseförbud och anmälningsskyldighet meddelas av åklagaren eller rätten.

Gemensamma bestämmelser om alternativ till häktning

9 § Alternativ till häktning får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som den innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse.

10 § Fråga om alternativ till häktning får tas upp av rätten på yrkande av åklagaren eller i samband med att rätten ska besluta om den misstänktes häktning eller kvarhållande i häkte.

11 § Om fråga om alternativ till häktning väcks vid rätten ska, så snart det kan ske, rätten hålla förhandling. För sådan förhandling gäller vad som föreskrivs i 24 kap. 17 §.

Om det i mål, som fullföljts till högre rätt, väcks fråga om reseförbud eller anmälningsskyldighet får dock rätten fatta beslut utan att hålla förhandling.

12 § Beslut om alternativ till häktning ska innehålla uppgift om det brott misstanken avser samt de särskilda villkor som den misstänkte har att följa. I beslutet ska den misstänkte informeras om påföljden för överträdelse av förbudet och för underlåtenhet att fullgöra därmed förenat villkor.

Beslutet ska delges den misstänkte.

13 § När rätten beslutar om alternativ till häktning eller fastställer reseförbud eller anmälningsskyldighet som har meddelats av åklagaren ska, om åtal inte redan väckts, rätten bestämma inom vilken tid åtal ska väckas.

Väckes inte åtal inom en månad från det att beslut om

- hemarrest eller områdesarrest meddelades av rätten, eller
- reseförbud eller anmälningsskyldighet meddelades eller fastställdes av rätten,

ska rätten, med högst en månads mellanrum, hålla ny förhandling i frågan och särskilt se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Åklagaren ska i samband med att förlängd tid begärs redovisa en tidsplan för förundersökningen. Är det med hänsyn till utredningen eller av annan anledning uppenbart att förhandling inom nu angiven tid skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum.

14 § Åklagaren får besluta om tillfälliga undantag från vad den misstänkte har att iaktta på grund av beslut om alternativ till häktning. Den misstänkte kan begära rättens prövning av sådana beslut enligt 15 §.

15 § Har åklagaren beslutat om reseförbud eller anmälningsskyldighet får den misstänkte begära rättens prövning av beslutet och villkoren för

det. Detsamma gäller sådana tillfälliga undantag från alternativ till häktning som åklagaren har beslutat om enligt 14 §. När sådan begäran kommit in ska rätten, så snart det kan ske och, om det inte föreligger synnerligt hinder, senast på fjärde dagen därefter hålla förhandling som avses i 11 §. Prövningen kan göras utan förhandling om sådan inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och förhandling inte heller har begärts av någon av parterna.

Om huvudförhandling ska hållas inom en vecka efter det att begäran framställdes får dock, om inte rätten anser att särskild förhandling bör äga rum, prövningen ske vid huvudförhandlingen.

16 § Ett beslut om alternativ till häktning ska omedelbart hävas om

1. det inte inom den tid som avses i 13 § har väckts åtal eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden, eller

2. beslutet av något annat skäl inte längre bör gälla.

Alternativ till häktning hävs av rätten eller åklagaren.

Vad som anges i 24 kap. 21 § om häktning ska tillämpas i fråga om alternativ till häktning.

17 § Om överträdelse sker av beslut om alternativ till häktning eller av sådant villkor som ett beslut har förenats med, ska den misstänkte omedelbart anhållas eller häktas om det inte är uppenbart att skäl för det saknas.

18 § Det som gäller för häktad och för beslut om häktning i 45 kap. 4 och 14 §§, 46 kap. 11 §, 47 kap. 9 och 22 §§, 51 kap. 4, 5, 8 och 15 §§, 52 kap. 1 och 7 §§, 53 kap. 2 §, 54 kap. 6 §, 55 kap. 3, 4 och 8 §§ och 56 kap. 1 § rättegångsbalken ska i tillämpliga delar gälla även för den som har hemarrest eller områdesarrest.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2018, med undantag för bestämmelserna i 25 kap. som träder i kraft den 1 februari 2018.
 2. För häktningar som vid lagens ikraftträdande har pågått längre tid än bestämmelserna om tidsbegränsning i 24 kap. 4 a § och 23 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare tillåter ska åklagarens begäran om förlängning av häktningstiden ha inkommit senast kl. 11.00 den dag som lagen träder i kraft. Rätten ska därefter pröva begäran om förlängning vid den förhandling i häktningsfrågan som ska hållas i enlighet med vad som följer av 24 kap. 18 § tredje stycket.

Härigenom föreskrivs i fråga om häkteslagen (2010:611) att 1 kap. 2 § och 6 kap. 1 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

Denna lag gäller den som är

1. häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott,
2. häktad av annan anledning än misstanke om brott,
3. intagen i ett häkte eller en polisarrest i avvaktan på att han eller hon ska förpassas till en kriminalvårdsanstalt eller ett särskilt ungdomshem,
4. tillfälligt placerad i ett häkte med stöd av fängelselagen (2010:610), eller
5. omhändertagen enligt 28 kap. 11 § tredje stycket brottsbalken i avvaktan på att ett beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft.

Första stycket 1 gäller inte den som är gripen enligt 35 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Lagen gäller även den som är häktad och förvaras på särskilt ungdomshem enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Lagen gäller dock inte den som är gripen enligt 35 § samma lag.

6 kap.

1 §

En intagen som är häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott får åläggas inskränkningar i sin rätt till kontakt med omvärlden (restriktioner), om det finns risk för att han eller hon undanröjer bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning.

För den som är häktad får restriktioner enligt första stycket meddelas endast om han eller hon får underkastas restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken.

För den som är häktad får restriktioner enligt första stycket meddelas endast om han eller hon får underkastas restriktioner enligt 24 kap. 5 a eller 5 b § rättegångsbalken.

Den som är häktad ska, oavsett vad som föreskrivs i första och andra stycket, alltid ha rätt till minst två timmars vistelse tillsammans med annan varje dag.

Den som inte har fyllt arton år och är häktad alternativt anhållen men placerad på häkte ska, oavsett vad som föreskrivs i första och andra stycket, alltid ha rätt till minst fyra timmars vistelse tillsammans med annan varje dag.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2018.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

dels att 23 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 23 a § och 23 b §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §¹

Den som inte har fyllt arton år får häktas endast om det finns synnerliga skäl.

Den som inte har fyllt arton år får *anhållas och* häktas endast om det finns synnerliga skäl.

Häktning av den som vid tiden för verkställigheten av häktningsbeslutet inte fyllt arton år får pågå under en sammanhängande tid om högst tre månader fram till dess att åtal har väckts. Häktning får pågå längre tid om det är absolut nödvändigt.

23 a §

Den som är gripen eller anhållen och inte har fyllt arton år får förvaras i polisarrest endast när det är absolut nödvändigt.

23 b §

Häktad som vid tiden för verkställigheten av häktningsbeslutet inte har fyllt arton år ska förvaras på sådant särskilt ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Om det finns mycket starka skäl mot förvaring på särskilt ungdomshem får åklagaren i stället besluta om förvaring i häkte. Åklagaren ska löpande ompröva ett sådant beslut.

Om det är av synnerlig vikt att den häktade, för utredning av det brott som föranlett häktningen eller något annat brott som han eller hon

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

är misstänkt för, förvaras på en annan plats än som anges i första eller andra stycket, får rätten på åklagarens begäran förordna att den häktade tills vidare inte ska föras till särskilt ungdomshem eller häkte. Rätten eller åklagaren får även besluta att den häktade, sedan han eller hon förts till särskilt ungdomshem eller häkte, ska föras till en plats utom det särskilda ungdomshemmet eller häktet för förhör eller annan åtgärd.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2018.
 2. För häktningar som vid lagens ikraftträdande har pågått längre tid än bestämmelserna om tidsbegränsning i 23 § andra stycket tillåter ska åklagarens begäran om förlängning av häktningstiden ha inkommit senast kl. 11.00 den dag som lagen träder i kraft. Rätten ska därefter pröva begäran om förlängning vid den förhandling i häktningsfrågan som ska hållas i enlighet med vad som följer av 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken.

Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) att det, närmast efter rubriken Sekretessbrytande bestämmelser, ska införas en ny paragraf, 26 kap. 7 a §, med följande lydelse.

26 kap.

7 a §

Sekretessen enligt 1 § hindrar inte att uppgift om en enskild lämnas från en myndighet inom socialtjänsten till åklagarmyndighet eller polismyndighet, om det behövs för beslut om placering eller restriktioner för en häktad.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2018.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkandet Färrer i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52) inkommit från Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Södertörns tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Umeå tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Kriminalvården, Brottsförebyggandet rådet, Brottsoffermyndigheten, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor, Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Göteborgs universitet (Samhällsvetenskapliga fakulteten), Stockholms universitet (Juridiska fakulteten), Borlänge kommun, Eskilstuna kommun, Fagersta kommun, Falkenbergs kommun, Huddinge kommun, Jönköpings kommun, Skellefteå kommun, Stockholms stad, Örnsköldsviks kommun, Sveriges advokatsamfund och Nämndemännens Riksförbund.

Yttrande har även inkommit från Stockholms universitet (Samhällsvetenskapliga fakulteten), Civil Rights Defenders, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare och en privatperson.

Degerfors kommun, Gotlands kommun, Gävle kommun, Göteborgs kommun, Kalix kommun, Kalmar kommun, Karlstads kommun, Linköpings kommun, Lunds kommun, Malmö kommun, Mölndals kommun, Nyköpings kommun, Ronneby kommun, Södertälje kommun, Tidaholms kommun, Uppsala kommun, Vänersborgs kommun, Ystads kommun, Åre kommun, Örebro kommun, Svenska Röda korset, UNICEF Sverige, Rädda Barnen, Barnens Rätt I Samhället (BRIS), Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges Domareförbund, KRIS – Kriminellas Revansch i Samhället, Buff Sverige och Barnrättsbyrån har förklarat sig avstå eller inte inkommit med yttrande.